

SOVYETLER BİRLİĞİ VE ÇİN HALK CUMHURİYETİ

Dr. Türkkaya ATAÖV

Giriş:

Sovyet-Çin anlaşmazlığı «bazan hareketli, bazan sessiz fakat uzun zamandanberi kaynayan bir volkan» (1) gibi, birden patlıyarak son yılların en çok tartışılan konularından biri oldu. Bu iki devlet arasında bağların bugünkü durumu hakkında genel olarak üç görüş ileri sürülüyor. Bunlardan birincisine göre, Moskova ile Peking arasında görüş ayrılığı diye bir şey yoktur. Her ikisinin de amacı komünizmin dünyayı ele geçirmesidir. Bugün, her ikisi de, dün olduğu gibi, işbirliği ile bu amaca doğru duraklamadan yürümektedirler. Gene bu görüşü savunanlara bakılırsa, Sovyetlerle Çin arasında ayrılık olduğunu söyleyen ve yazarlar komünist dünyanın yakında kendi içinde ihtilâfa düşeceği kanısını uyandıрмаğa çalışarak Batı hükümetlerinin komünizme karşı koyma gücünü azaltmak isteyen komünist eğilimli kimselerdir. İkinci görüşe göre, Sovyetler ile Çin'in birbirinden kopmaları kaçınılmazdır. Her ikisinin ulusal çıkarları artık, birbirlerine zıt yönlerde gelişmektedir. Kırk-altı yıllık çabadan sonra belirli bir yaşama seviyesine ulaşan Sovyetler nükleer savaşın sonuçlarını göze alamayan *status quo* taraftarı bir devlet olmuştur. Kalabalık bir nüfusa ve ihtilâlcî bir ruha sahip olan Çin ise kendi sorunlarını çözmek için değişik yönde bir dış politika uygulamak zorundadır. Gene bu görüşe göre, her iki devletin Dış Moğolistan ve Sinkiang gibi sınır sürtünmelerinden ötürü araları gittikçe açılacaktır. Üçüncü görüşü de şöyle özetlemek mümkündür: Sovyetler ile Çin komünistleri arasındaki bazı uyuşmazlıklar, son yıllarda yüzeye çıkmıştır, fakat bu ayrılıkların tam bir kopmaya kadar gideceği söylenemez.

---

(1) Milton Kovner, «The Sino-Soviet Dialogue,» *Current History*, C. XLV, No. 265 (Eylül 1963), s. 129.

Sovyetler'le Çin komünistlerinin iktidara gelmeden önceki münasebetlerindeki sürtünmelerden başka, ikisi arasındaki ilk fark Kruşçov'un Stalinizmi takbih ettiği Sovyet Komünist Partisinin Yirminci Kongresinde ortaya çıktı. Çin'in «Komünizme geçiş yolu» olarak komünlerin seçmesi ve bununla da kalmıyarak Çin tecrübesinin bütün az gelişmiş ülkeler için örnek olacağını ilân etmesi, bundan da Mao'nun orijinal bir Marxist düşünür olduğu anlamının çıkması anlaşmazlığı arttırdı. Sovyetler'in feza başarılarından sonra Çinlilerin Komünist Blokun Batı'dan *daha güçlü* olduğuna inanması ve Formoza krizini yaratmak ve sömürgelerin ulusal kuruluş hareketlerini daha açık desteklemek gibi daha aktif bir dış politika uygulamasına taraftar oluşu Moskova ile Pekin'in strateji anlayışının daha farklı olduğunu gösteriyordu. Anlaşmazlık Çin'in Moskova'ya yirmi-beş sorusu ile zirvesine ulaştı. Fakat Sovyet-Çin münasebetlerine sadece anlaşmazlık açısından bakmak yanlış olur.

A. Sovyetler Birliği ile Komünist Çinlilerin Geçmişteki Münasebetleri :

Çin komünistlerinin iktidara gelmeden önce Sovyetler'le olan münasebetlerini gözden geçirmek, hem geriye uzanan bazı sürtünmeleri tesbit, hem de Pekin'in Moskova'dan egemen davranışlarının nedenlerini anlamak için gereklidir. Çinlilere göre, Moskova 1920'lerde yaptığı yanlış bugün sömürge ve yarı-sömürgelerde gene tekrarlamaktadır.

1917 Sovyet İhtilâli bazı Çinlileri etkilemişti. (2) Bunlar Marksizmi Çin'in sorunlarını çözecek bir anahtar ve daha sonra da Leninist taktikleri huzursuzluktan faydalanacak bir yöntem olarak kabul ettiler. (3) Ekim İhtilâlinden sonra bir yıl içinde Çin'deki bazı aydın gruplar içinde Marxist çevreler örgütlenmeğe başladı. (4)

(2) Mao şöyle diyor: «Çinliler Marksizmi Rusya yoluyla buldular. Ekim İhtilâlinden önce, Çinliler sade Lenin ve Stalin'i değil, Marx ve Engels'i de bilmiyorlardı». Mao Tse-tung, *Selected Works*. Peking, Foreign Languages Press, 1961, s. 413.

(3) Karl A. Wittfogel, «The Influence of Leninism-Stalinism in China,» *The Annals*, C. 277 (Eylül 1951), s. 22 - 35.

(4) Çin Komünist Partisinin oldukça karmaşık görünen gelişmesi dört devreye ayrılabilir: Ç'en Tu-hsiu'nun önderliğinde (1918 - Ağustos 1927); şehirlerde baş kaldırmalar (Ağustos 1927 - Ocak 1931); Çin'e dönen öğrencilerin önderliğinde (Ocak 1931 - Ocak 1935); Mao Tse-tung'un önderliğinde (Ocak 1935'den bugüne.)

Peking Üniversitesi Edebiyat Koleji Dekanı Ç'en Tu-hsiu ile aynı üniversitenin Kütüphane Müdürü Li Ta-çao Marxist gruplar kurmağa başladılar. Mao Tse-tung adlı bir öğrenci de Çangşa'da bir Marxist grup hazırlamakla meşguldü. Ç'en Tu-hsiu bu eğilimleri birleştirmek için bazı ihtilâlcileri bir araya getirerek **Mei-çu P'ing-lun** adlı haftalık bir dergi çıkmasına önyak oldu. 1919 başlarında da Ruslar Çin'in güneyinde bir ihtilâlcî hükümet kurulabileceğini düşünmeğe başladılar. 1920 Baharında Komintern Çin'e Voitinski ve Yang Ming-çai adlı iki ajan yolladı. Onların yardımlarıyla Şanghay'da bir gençlik kulübü kuruldu. Buna benzeyen kuruluşlar Çin'in diğer bölgelerinde biribirini takip etti. Çang Kuo-t'ao Peking'de, Mao Tse-tung Hunan'da ve Tung Pi-wu Hupeh'de hücreler kurdular. Bu arada Paris'teki hücreyi kuranlar da Çu En-lai ve Li Lisan oldu. Şanghay'da komünist gençlik derneği yüz kişi ile başladı. İki Bolşevik organı yayına başladıktan başka «Yabancı Diller Okulu» adı altındaki bir teşekkül de Çin'de kalıp iş görecekti ya da Sovyet Rusya Uzak Doğu Komünist Üniversitelerine yollanacak ihtilâlcî yetiştiriyordu.

Çin Komünist Partisi Birinci Kongresini Temmuz 1921'de Şanghay'da yaptı. Bu kongre Dr. Sun Yat-sen ile işbirliği kararını almıştı. (5) İlk kongreden sonra bir kaç ay Çin Komünist Partisi faaliyetine müdahalesiz devam etti. Fakat Komünistler Çin'de etkili olamıyordu. Çin'de Kuomintang'ın daha çok taraftarları vardı, ama disiplin ve örgüt zayıftı. Bu zaafı komünistler örtebilirlerdi. Parti Merkez Kurulunun Ağustos 1922 tarihli özel toplantısında Komintern temsilcisi Maring Kuomintang'a sızmayı ve onu ele geçirmeyi tavsiye etti. Bolşevik temsilcisi Adolph Joffe Ocak 1923'de Dr. Sun ile görüşerek komünizmin Çin'de bugünkü koşullar altında kurulamayacağını ve Çin'in en önemli sorununun ulusal birlik ve egemenlik olduğunu söyledi. Çin Komünist Partisi Üçüncü Kongresinin Haziran 1923 tarihli Manifesto'su Kuomintang'ı «ihtilâlin merkezî kuvveti» olarak kabul ediyor ve bütün ihtilâlcileri Kuomintang etrafında toplanmağa davet ediyordu.

İster Çinli, ister Rus olsun, komünistlere göre, Peking Hükümetinin iktidardan düşürülmesi, milliyetçi kuvvetlerin zaferi ve

(5) Çin kapitülasyonlarının kaldırılmasını isteyen bazı yurtseverler Çin bağımsızlığı uğrunda mücadele için Dr. Sun Yat-sen'in önderliğinde Kuomintang Partisini kurup iktidara gelmek istiyorlardı. Li Chien-nung, *The Political History of China: 1848 - 1928*, Princeton, New Jersey, D. Van Nostrand, 1956, s. 436 - 505.

yabancıların yurttan çıkarılması Marxist diyalektik mücadele ve Leninist strateji ve taktik içinde kaçınılmaz gelişmelerdi. Fakat üç yıl içinde beklenmeyenler başa geldi. Sovyet temsilcisi Michael Borodin Kuomintang üstündeki etkisini kaybetti, Komintern'in Çin stratejisi yenilgiye uğradı ve Kumintang'ı eline geçiren Çiang Kai-şek yüzlerce Çinli komünisti öldürttü. Bu başarısızlığı bir yandan Borodin'in Çiang Kai-şek'in radikal sloganlarına inanarak desteklemesi, diğer yandan da Sun Yat-sen ile Lenin'in ölümleri kolaylaştırdı. Çang harekete aşağı sınıf adına değil, orta sınıf adına katılmıştı. Sun Yat-sen'in ölümü ile parti içi çekişmeler ve entrikalar birbirini kovaladı. Bundan faydalanan Çiang Kai-şek oldu. Lenin'in ölümü büyük yarılmalara yol açtı. Stalin ile Trotski arasındaki görüş ayrılığı Çin'e kadar uzanarak hücrelere bile indi. Çin'deki başarısızlığı belki Lenin ile M. N. Roy arasındaki görüş farkları da etkiledi. (6) Lenin komünistlerin Kuomintang gibi orta sınıf ihtilâlcî hareketlerle ittifak yapmasına taraftardı. (7) Komintern'in 1920 İkinci Kongresinde Çin'de ve diğer Asya ülkelerinde komünist ihtilâllerinin stratejisinin hazırlanmasına yardım eden Hintli ihtilâlcî Roy ise sınıf çatışmasının geliştirilmesi üstünde duruyordu. (8) Birbirine zıt bu kavramlar uzlaştırılmağa çalışılmış, uygulanmış ve başarısızlığa uğramıştı.

Komünistlerin Kuomintang'a bu derece yaklaşımlarının nedeni Çiang Kai-şek'in sağcılarla işbirliği yapmasını engellemek amacı olabilirdi. Çiang Kai-şek komünistlerin yardımı ile Şanghay'a girdiği zaman banka çevrelerinden kredi peşinde koştuğuna dair bazı dedikodular yayılmaktaydı. Komünistlerin görüşüyle Çiang Kai-şek gibi bir ihtilâlcî ihtilâl-aleyhdarlarıyla bu derece işbirliği yapamazdı. Çiang Kai-şek ise Şanghay'a girdikten bir süre sonra bir «temizleme hareketi» ne girişerek komünistlerin etkisi altında olan işçi teşekküllerini dağıtıp 600 kadar işçiyi öldürttükten sonra Şanghay'daki iş adamlarından kredi aldı ve Nanking'daki yeni bir Kuomintang Merkez Yönetim Kurulu ve yeni bir Milli Hükümet kurdu.

(6) Robert C. North, «The Sino-Soviet Alliance» *The China Quarterly*. No. 1 Ocak - Mart 1960), s. 51.

(7) Justus M. van der Kroef, «Lenin, Mao and Aidit,» *The China Quarterly*. No. 10 (Nisan - Haziran 1962), s. 28.

(8) Robert C. North, «M. N. Roy and the Fifth Congress of the Chinese Communist Party,» *The China Quarterly*. No. 8 (Ekim - Aralık 1961), s. 184 - 195. İkinci Komintern Kongresindeki görüş farkları için bak: Allen S. Whiting, *Soviet Policies in China: 1917 - 1924*. New York, Columbia University Press, 1954, s. 42 - 58.

Çin komünistleri aleyhine olan bu gelişmeler Parti Merkez Kurulunun özel bir toplantısını gerektirdi. 7 Ağustos 1927'deki bu toplantıda Ç'en Tu-hsiu önderlikten uzaklaştırıldı ve partinin diğer ileri gelenleri de değiştirildi. Stalin'in tavsiyesi üzerine, toplantıda komünistlerin Kuomintang'ın sol kanadında kalması ve bu kanattaki halk desteğinin Kuomintang önderleri aleyhine çevrilmesi kararlaştırıldı. Fakat bu taktiğin de yanlışlığı, çok geçmeden, anlaşıldı. Kuomintang'ın halk desteğini önderler aleyhine çevirmek için zaman geçmişti. Bu olsa olsa Çiang Kai-şek partinin başında kuvvetlenmeden olabilirdi. Fakat özel toplantıda alınan karardan doğan suç, Çin Komünist Partisine yüklendi. Daha doğrusu, bu taktikten doğan hatâyı kimse üstüne almak istemiyordu. Mao da o özel toplantıda Kuomintang ile işbirliğinin istenmediğini söylüyordu. (9)

Çin Komünist Partisinin başında bulunanlar, artık, Ç'en Tu-hsiu gibi, «dikkatli» bir politika uygulamak istemiyorlardı. Zaten, 7 Ağustosta başlayan özel toplantıdan altı gün önce Kuomintang'ın sol kanadının öncülüğü altında Nançang'da bir ayaklanma olmuş ve Yeh Ting, Ho Lung ve Çu Te kumandası altındaki 20.000 kişilik kızıl kuvvet de bu ayaklanmada epeyi rol oynamıştı. Bu olay silâhli mücadelenin ilki olması bakımından önemlidir. (10) Bu ayaklanmayı Madam Sun Yat-sen de desteklemişti. Nançang olayları Çin komünistlerine yeni bir ihtilâl devresine girildiğini müjdeliyordu. Hattâ, 24 Eylül - 2 Ekim tarihleri arasında komünistler Svatov şehrine hâkim bile oldular. Fakat çok geçmeden ihtilâlciler ordu çekilmek zorunda kaldı. Kuomintang'ın sol kanadına dayanma taktiği bütünüyle fiyasko vermişti. Geri çekilme başlamadan iki gün önce **Pravda** hâlâ «yeni ihtilâlciler devre» den söz ediyordu. (11) Kasım 1927'de Hai-lu-feng'de bir Sovyet kurma girişimi de bastırıldı. (12)

Komintern'in 1928 Altıncı Kongresinde Çin'de Kuomintang'ın dışında bir silâhli başkaldırma yolunun denenmesine karar verildi. Bu kararı veren Komintern şu üç veriyi kabul ediyordu: taşrada köylü gerilla savaşlarının sıklaşması, Çiang Kai-şek'e karşı Feng

(9) Edgar Snow, *Red Star Over China*. New York, Garden City Pub. Co., 1939. s. 149.

(10) J. Guillermez «The Nanchang Uprising,» *The China Quarterly*. No. 11 (Temmuz - Eylül 1962), s. 161 - 168.

(11) North, *op. cit.*, s. 31.

(12) Shinkichi Eto, «Hai-lu-feng-The First Chinese Soviet Government,» *The China Quarterly*. No. 8 (Ekim - Aralık 1961), s. 161 - 183.

Yü-hsiang, Yen Hsi-şan, Wang Çin-wei ve Kwangsi gibi başkaldırmaların artması ve işçi çevrelerinde isyan ruhunun gelişmesi. Bu başkaldırmaların da pek fayda vermediği 1930'un ikinci yarısında anlaşıldı. Fakat Moskova suçu direktifleri biraz aşan Li Li-san'da buldu. Şüphe yok ki Moskova'nın etkisinde olan Komintern Çinlilere silâhli başkaldırma taktiğini tavsiye ederken durumu yanlış değerlendirmişti. Önce, Moskova Çin'deki köylü gerilla savaşlarının Çin ihtilâlindeki yerini doğru tesbit edememişti. Stalin köylü ordusunu proleter ordusuna sadece bir destek olarak görüyordu. Şehir işçilerinin desteğe ihtiyacı olduğu zaman köylü ordusu imdadına yetişecekti. İşçiler zayıflayınca girişimi köylü kitle geçisi olarak ele alabilirdi. Stalin'e göre, şehirlerde üslenen Sovyetler kurmak için ihtilâlciler köylerden şehirlere aktarmak zorunluydu. Böylece, Moskova şunun farkına varmamıştı: Çin'deki komünist hareket kesin olarak işçilere değil, köylüye dayanmağa başlamıştı. İkinci olarak, Stalin Çiang Kai-şek'e karşı olan isyanları yanlış tanımlamıştı. Feng, Yen, Wang ve Kwangsi başkaldırmaları sınıf farklarına çevrilebilecek derin anlaşmazlıklar değil, alelâde sürtünmelerden doğuyordu. Üçüncü olarak, Stalin Çin'deki işçi hareketlerini gereğinden fazla önemsemişti. Çinli işçiler el çırpınca silâha koşacak kadar örgütlenmemişlerdi. Komünistlerin işçi hareketinde böyle bir hâkimiyetleri yoktu. İşçi huzursuzluğun azamiye çıktığı bir kaç yıl öncesinde bile böyle bir hakimiyetleri olmamıştı.

Li Li-san Stalin'in bu yanlış değerlendirmelerinden hareket ederek Çangşa ve Hankov gibi endüstri merkezlerine saldırmağa kalkmıştı. Li Li-san partinin yukarı kademelerinden uzaklaştırılarak Moskova'ya çağırıldı ve «yanlışlarını düzeltmek» için bir süre orada kaldı. Çinliler yavaş, yavaş Rusların fazla müdahalesini zor kaldırır duruma geliyorlardı. Üstelik, Çinlilere göre, Ruslar Çin'in koşullarını da bilmiyorlardı. (13)

Çin komünizminin o günkü önderler altında gelişmediğini gören Moskova, müdahaleyi daha ileri götürerek Komintern temsilcisi olarak gönderdiği Pavel Mif'in yanına Moskova'daki Sun Yat-sen Üniversitesinden mezun olmuş olan genç Çinlileri de kattı. Moskova'da yetişen bu gençler parti merkezinde ağır basacaklardı. Wang Ming'in (Ç'en Şao-yü) önderliğindeki bu gençler bir çeşit görev devralmağa geldikleri sırada karşılarında köylülerin desteğini kazanmış başka bir Çinli önder buldular. Bu önder «ihtilâlin başarısı

(13) North, *op. cit.*, s. 34.

için on şey gerekiyorsa, bunun üçünü şehirliler ve askerî birlikler, geri kalan yedisini de taşra ihtilâlini başaracak olan köylüler yapacaktır» diyen Mao Tse-tung'du. (14) Gerçek şuydu ki o sırada Çin komünist hareketi kritik bir devreden geçerek köylü desteğine yerleşiyordu. Fakat bu gençler grubu Moskova'dan gerçek Politbüro muamelesi görmekteydi. Moskova gözünü Şanghay'daki Merkez Kuruluna dikmiş, Kiangsi ve Hunan dağlık bölgelerinde Mao Tse-tung ve Çu Te'nin önderliğindeki gelişmeleri değerlendiremiyordu. Ancak Kızıl Ordu güçlenip köylerde Sovyetler'in kuruluşu biribirini izleyince Ruslar ve Komintern gözlerini şehirlerden köylere çevirmeğe başladılar.

Japonların Mançurya'da harekete geçmelerinden iki ay sonra, Kasım 1931'de Juiçin'de toplanan Birinci Çin Sovyetler Kongresi Çin Sovyet Cumhuriyetini ilân ederek Mao Tse-tung'u başkanlığa seçti. Yeni Hükümet Şubat 1922'de Japonya'ya savaş ilân ederek bütün sınıflar ve siyasal grupları Japon saldırısına karşı koymağa davet etti. Bu hareket aşağıdan yukarıya kurulan «birleşik cephe» nin başlangıcıydı. Yalnız, bu tarihlerde Çiang Kai-şek'in Aralık 1930'da başlayan saldırıları devam ediyordu. Ocak 1934'de Çin Sovyetleri İkinci Kongresi yer alırken Çiang Kai-şek'in kuvvetleri komünistlerin hâkim olduğu Sovyetleri sarsmağa başlamıştı. Komünistler Sovyet bölgelerini bırakarak Orta Asya'ya çekilmek zorunda kaldılar. 10 Kasım 1934'de Juiçin Cumhuriyeti düştüğü zaman Çin'i bir baştan bir başa kateden 6.000 millik büyük yürüyüş başlamıştı bile. Yürüyüş başladıktan sonra bir kaç ay Çin komünistleri ile Moskova'nın teması kesildi. Yürüyüş sırasında ve sonra Başkan Mao ile Başkan Yardımcılarından Çang Kuo-t'ao arasında görüş ayrılıkları çıktı. Çinlilerle teması bir ara gene kuran Moskova bir Mao'nun, bir de Çang'ın önderliği altında iki ayrı komünist merkezin kurulmasını teklif ediyordu. Çinliler bunu kabul etmediler. Moskova, Rusya'dan Lin Yü-yin'i göndererek onun başa geçmesini ileri sürdüyse de bu teklif de iyi karşılanmadı. Çang, taraftarları ile Sinkiang'a, Mao da Pao An'a doğru yol aldı. Bu arada Japonya'nın Mançurya'yı istilâsı Çin komünistleri ile Rusları gene bir araya getirdi. Çin komünistleri Japonya'ya karşı Çin'de bir birleşik cephe kurulacak olursa Çiang Kai-şek'in komünistleri yok etme kampanyasına bir son vermek zorunda kalacağına inanıyorlardı. Ruslar da Japon çıkarmasını yalnız Çin ihtilâl için değil, Uzak Doğu'daki ken-

(14) *Ibid.*, s. 34 - 35.

di güvenlikleri için de bir tehlike olarak görüyorlardı. Sovyet Beş Yıllık Plânının uygulandığı şu sırada Ruslar dünya barışına her zamankinden daha muhtaçtı.

Çiang komünistlerle işbirliği gerekliliğini Aralık 1936'da Sian'da komünistler tarafından kaçırılıp asıl düşmanın Japonlar olduğu kendine iyice anlatılınca razı oldu. Japonların ilerlemesi karşısında, zâten, bütün Çin'de birleşme eğilimi ağır basmağa başlıyordu. İki taraf Temmuz 1937'de anlaştı. İşbirliği devresinin başında Mao hem Japonları, hem komünist olmayanları kastederek «hepsine yenilgi» sloganını ortaya attı. Çang «hepsine zafer» sloganında ısrar ediyordu. Ona göre, komünistler bu işbirliğinde eskiden dersler alarak Kuomintang ve diğer komünist olmayan grupları istedikleri yola sevkedebileceklerdi. Loçuan'da iki görüş de tartışıldığı zaman toplantıdakiler Çang'ı tuttularsa da Komintern Mao'yu haklı buldu. Çin-Japon savaşı sırasında komünistler hep köylünün dâvalarını tutarak desteklerini genişlettiler ve savaş bitince Kuomintang'ın zayıf taraflarını istismar ederek ve huzursuz köylülü Çiang'ın üstüne yürüterek Eylül 1949'da Çin Halk Cumhuriyetini kurdular. (15)

Yukarda görüldüğü gibi, Çin'de komünist hareketin başlamasından Çin Komünist Partisinin iktidara gelişine kadar Ruslarla Çin komünistleri arasında bazı anlaşmazlıklar ve sürtünmeler oldu. Çinliler Rusların müdahalesini her zaman memnuniyetle kabul etmediler. (16) Hattâ, müdahaleden doğan huzursuzluklarını çok defa ifadeden de geri kalmadılar. Buna rağmen, 1921'den 1931'e kadar Sovyetler bazı Çinli komünist önderlerin değişmesinde epey etkili oldu. Üstelik, Moskova 1928 - 1934 yılları arasında Çin Komünist Partisindeki radikal değişmeyi de izleyemedi. Parti safhalarında işçiler kayboluyor, yerini köylü yığınları alıyordu. Mao değişikliği farkederek ona sahip çıkarken Moskova bu gelişmenin gerisinde kalmıştı. Şunu unutmamalı ki Çin İhtilâli, Marxist-Leninist ülküden yararlanmakla birlikte, Çin'e özgü bir hareketti. Sonra, bugün Çin'i yönetenlerin içinde bir grup Sovyetler Birliğinde yetişmişse de Çin bütünüyle Çin komünistlerinin elindedir. (17) George Ken-

(15) Chiang Kai-shek, *Soviet Russia in China*. New York, Farrar, Straus and Cudahy, 1957, s. 164 - 193.

(16) Russell M. Story, «China and Soviet Russia,» *The Annals* C. 193 (Eylül 1937), s. 164.

(17) H. Arthur Steiner, «Mainsprings of Chinese Communist Foreign Policy,» *American Journal of International Law*. C. XLN, 1 (Ocak 1950), s. 85.

nan'ın dediği gibi, 1927'denberi Çin komünistleri Rusya'nın «bir peyki değil, müttefiki» olmuşlardır. (18)

B. İlk Çatışma : «De-Stalinization» :

Kruşçov Yirminci Parti Kongresinde Sovyet dış politikası ile ilgili üç yeni kavram getirdi. Önce, »barış içinde yanyana yaşama« geçici bir taktik değil, Sovyet dış politikasının ana ilkelerinden biriydi. «Barış içinde yarış» sonunda komünizm mutlaka zafere ulaşacaktı. İkinci şık tarihte görülmemiş son derece yıkıcı bir savaş olacaktı. İkinci olarak, kapitalizmin yaşadığı süre içinde savaşlar kaçınılmaz değildi. Termo-nükleer çağ Sovyetler'in strateji ve taktiklerinde değişiklik yapmıştı. Yirminci Parti Kongresinin çizdiği yola göre, ihtilâl amacı en az şiddet ve rizikoyla gerçekleştirilmeğe çalışacaktı. Nükleer çağda, Lenin'in düşündüğü, gibi, birbirini takip eden kanlı mücadeleler olamazdı. Bu yüzden üçüncü olarak, sosyalizm bir çok kapitalist ülkelerde barışçı yollarla iş başına gelecekti. Kruşçov Yirminci Parti Kongresinde Stalin'i putlaştırmaya karşı da bir kampanya açmıştı.

Çin, Sovyet Komünist Partisine 10 Eylül 1960'da gönderdiği bir mektupta aralarındaki «gerçek farklar» ın Yirminci Kongresinden sonra ortaya çıktığını belirtmişti. (19) Bir defa, Kruşçov, bu önemli nutkunu okumadan önce diğer komünist partilerine danışmamıştı. Hattâ, Kongreye Çin temsilcisi olarak gelen Çu-te kendi konuşmasında Stalin'i övmüştü bile. Bu çelişmeli davranış ya Çinlilerin Kruşçov'un neler söyleyeceğinden habersiz oluşlarından, ya da Çu te'nin olacakları sezerek onları engellemek için bir çıkış yapmak istemesinden doğabilir. Çin'in Stalin'in bu şekilde düşünülmesini tasvip etmediği **Günlük Halkçı** gazetesinin 6 Nisan 1956 tarihli yazısında da görülmüyordu. (20) Bu yazının şu amaçları olduğu anlaşılıyor: Stalinizmin eleştirilmesi yoluyla komünist düzenin eleştirilmesini önlemek ve Mao'nun Stalin'in izinden yürüdüğü kanısını uyandırmamak.

(18) George Kennan, «Stalin and China,» *The Atlantic*. (Mayıs 1961), s. 35 - 42.

(19) Donald S. Zagoria, *The Sino-Soviet Conflict: 1956 - 1961*. Princeton, Princeton University Press, 1962, s. 42.

(20) The Center for International Affairs ve the East Asian Research Center, «On the Historical Experience of the Dictatorship of the Proletariat,» *Communist China: 1955 - 1959*. Cambridge, Harvard University Press, 1962, s. 144 - 151.

Çin'in Stalinizmin bu derece yenilmesine karşı koymasının nedeni, Stalin'in kişiliğini ya da gene Stalin'in Çin'e davranışını tasvip etmekten ileri gelmiyor. Stalin'in Çin Komünist Partisine pek kibar davranmadığı açıktır. Üstelik, onun yerine geçenler Çin'e 1950'de kabul ettirilen andlaşmaların Çin'e ağır gelen maddelerini hafifletmişler, Çin'e hatırı sayılır ekonomik yardımda bulunmuşlar ve Çin Komünist Partisini hiç değilse dış görünüşte kendileriyle aynı ayar da tutmuşlardı. Çin'in komünist önderlerinin Stalinizmi savunmalarının nedeni başkaydı. Çinliler, önderleri «putlaştırma»yı engelleme mücadelesinin sonunda önderlerle halkın bağı kopacak diye korkuyorlardı. Bu ihtimalin Çinlileri korkutması tabiiydi. Çin Komünist Partisi son çeyrek yüzyıldır düzenli gelişmişti. Bu kadar uzun bir süre içinde parti kademelerinde görüş farklarının, kattâ anlaşmazlıkların ortaya çıkmış olması kabul edilmelidir. Fakat bu anlaşmazlıklar açığa vurulmadı. Bu gizliliğin nedenleri Mao Tse-tung'un «tartışma kabul etmez otoritesi,» (21) iç savaşın henüz sonuçlanmaması ve anlaşmazlıkların Sovyetler'in faydalanarak Çin Komünist Partisi üstünde bir hâkimiyet kuracakları korkusundan ileri gelebilir. Bazı Batılı kaynaklar Kruşçov'un Çin Komünist Partisi içindeki ayrılmalardan faydalanarak Mao'yu düşürmeyi bile aklından geçirdiğini, hattâ bu fikrini 1959 Mayısında Arnavutluk'ta yaptığı bir ziyaret sırasında açıkladığını yazıyorlar. (22) Mao'nun iç politikada başarılı olması herhalde biraz da otoritesinin bozulmamasına bağlıdır.

Peking, ne İtalyan Komünist Partisi Başkanı Togliatti gibi Stalinizm'i elinden geldiği kadar yerdi, ne de Stalinizm'i olduğu gibi desteklediğini söyledi. Sovyetler'le Çinlilerin Stalinizm hakkındaki görüşleri Poznan ve Macaristan olaylarıyla da ortaya çıktı. (23) Peking Sovyetler'in 1956 Macar başkaldırmasını ezmek için başvurdukları silâhli müdahaleyi «bütünüyle âdil» olarak tanımlamakla birlikte (24) Polonya'da da, Macaristan'da da iç ve dış düşmanların faydalanabilecekleri bir ortam olmasa bu olayların çıkmayacağına inanıyordu. (25)

(21) Philip E. Mosely, «The Chinese-Soviet Rift: Origins and Portents,» *Foreign Affairs*, C. XLII, No. 1 (Ekim 1963), s. 14.

(22) «Ostwind-Westwind,» *Der Spiegel*, 3 Nisan 1963, s. 62.

(23) Zagoria, *op. cit.*, s. 48 - 49.

(24) *Keesing's Contemporary Archives 1955 - 1956*. (Bundan sonra *Keesing's* diye anılacaktır.) London, Keesing's, s. 15227.

(25) Zagoria, *op. cit.*, s. 48 - 49.

Çin hem Yirminci Parti Kongresinde Kruşçov'un söylevinin, hem Polonya ve Macaristan olaylarının komünist dünyanın birliğini bozduğuna inanıyordu. Bu tehlikeye karşılık, Peking komünist blokun kendi içinde bir «konfederasyon» gibi çalışmasını teklif ediyordu. (26) Bu anlayışa göre, Moskova kendini diğer komünist ülkelere kabul ettirmeğe çalışmamalıydı. Sovyet modelinden ayrılma mutlaka zararlı değildi. Görüş farkları da herkesin gözü önünde değil, partiler-arası münasebetler çerçevesinde ele alınmalıydı. Görüş farklarının çıkması kaçınılmazdı, fakat asıl düşmanın Batı olduğu unutulmamalıydı. Çinlilere göre, Sovyetler Stalinizm'e karşı takındıkları tavırla hem fazla ileri gitmişler, hem de Polonya ve Macaristan olayları kapandıktan sonra bu iki hükümete yaptıkları yardımlarla Çin'e yaptıkları ekonomik yardımı biraz kısmak zorunda kalmışlardı.

C. Komünlerle İlgili Tartışma :

Haziran - Kasım 1957 devresi Komünist Çin tarihinde daha aydınlanmağa muhtaç bir devirdir. Bu altı ay içinde Çin iç ve dış tutumu sür'atle daha sola kaydı. Komünist blok içinde «konfederasyon» ruhunu savunan Çin birden «merkezciliği» tutmağa başladı. Dışta 1954'denberi savunduğu Bandung ruhunu ve daha sağ bir stratejiyi terk ediyordu. İçte, Sovyet örneği üstüne kurulmuş kalkınma programı bir kenara itildi. Kalkınmada maddi mükâfata önem verilecek, büyük endüstri kombinaları yerine küçük ve orta büyüklükteki fabrikalara da gidilecek ve sermayeden çok iş gücünden faydalanılacaktı.

1957 Yazında Çin'de de Sovyetler'in NEP devrini hatırlatacak bir geriye dönüşü savunanlarla daha radikal solu tutanların çatıştığı anlaşılıyor. (27) İkinci grubun Çin'in 1953 - 1957'de yaptıkları gibi Sovyet tecrübesini kopye etmenin uygunsuzluğunu düşünerek daha değişik yollar üstünde ısrar ettikleri ve bu düşüncenin örneği olarak komünlerin kurulduğu sonucu çıkıyor. Böylece, Çin'deki iç mücadeleyi daha radikal grup kazanmış oluyor.

Radikal kanadın bu anlayışı Mao'nun «devamlı ihtilâl» teorisine dayanıyordu. (28) Marx, Lenin ve Stalin bir ülkede komünist

(26) Zagoria, *op. cit.*, s. 62.

(27) Donald S. Zagoria, «Russia and China: Two Roads to Communism,» *Survey*, No. 38 (Ekim 1961), s. 141.

(28) Stuart R. Schram, «La Révolution permanente en Chine,» *Revue française de science politique*, C. X, No. 3 (Eylül 1960), s. 635 -657.

ihtilâl başarıldıktan sonra «iç ihtilâl» in ne olacağını anlatmamışlardı. İhtilâl kavramı hep komünistler iktidara gelmeden önceki devre ile ilgili olarak kullanılmıştı. Çinliler komünizme geçişi kolaylaştırmak için kalkınma hamlelerine büyük bir hız vermek istiyorlardı. Düşünülen yollar arasında tarım komünleri kurmak da vardı. Rus **kommuna**'ları Çarlık zamanındaki **mir**'leri hatırlatan, bütünüyle tarım girişimliydi. Çin komünistleri ise, daha geniş idarî birimler olup, endüstri, tarım, ticaret, eğitim gibi alanları da içine alıyordu. (**Kung-nung-şang-hsüeh-ping**). Yani, komünler bölgesel yönetimi de kapsıyordu. (29) Çin'de komün tecrübesine başlandıktan sonra, 1953'de kurulan Tarım Üreticileri Kooperatifinin 740.000'i her biri 5.000 evlik 24.000 komüne çevrildi. (30)

Sovyetler ise komünist dağıtımın erken uygulanmasında zararlar görüyorlardı. Lenin, **Devlet ve İhtilâl**'de komünizmden önce gelen devrede, yani sosyalist düzende gayri-âdil servet farklarının devam edeceğini söylemişti. Bu düzende maddi mükâfat olmadan insanlar, henüz, toplum yararına çalışmayı öğrenemeyeceklerdi. Lenin «kapitalizmi devirir devirmez insanların hemen toplum yararına çalışacaklarını düşünemeyiz» demişti. (31) Stalin de 1934'de On-Yedinci Parti Kongresinde komünlerin başarısızlığını şu üç nedene bağlamıştı: teknolojinin henüz gelişmemiş olması, ürünlerin azlığı ve eşitlik ilkesini uygulamak için zamanın henüz erken olması. (32) Komünler gelişmiş teknoloji ve bol ürünler üstüne kurulabilirdi.

Çin'in komünleri komünizme geçiş yolu olarak kabul etmeleri yalnız bir iç sorun olarak kalmıyordu. Buradan bir dış sorunda doğuyordu. Diğer ülkelerin kalkınmasına kim örnek olacaktı. Sovyetler mi, Çin mi? Sovyetler hep kendi tecrübelerinin bütün dünyaya örnek olacağını düşünmüşlerdi. Şubat 1959'da yapılan Yirmi-birin-

(29) Center for International Affairs ve the East Asian Research Center, *Communist China, 1955 - 1959: Policy Documents with Analysis*. Cambridge, Harvard University Press, 1962, s. 454 - 457.

(30) Roy Hofheinz, «Rural Administration in Communist China,» *The China Quarterly*. No. 11 (Temmuz - Eylül 1962), s. 157; Boris Meissner, «The People's Commune: A Manifestation of Sino-Soviet Differences,» *Modern World: 1962 - 1963*. Köln, s. 95.

(31) Lenin, *State and Revolution*. s. 78.

(32) Zagoria, *Survey. op. cit.*, s. 143 - 144.

ci Sovyet Komünist Partisi Kongresinde Kruşçov okuduğu uzun raporun «Komünist İnşada Yeni Devre ve Marxist-Leninist Teorinin Bazı Sorunları» başlıklı bölümünde «henüz olgunlaşmamış tedbirlerin alelacele uygulanmamasını» tavsiye ediyordu. (33) Kollektif çiftlikler ve kooperatiflerin tarım üretimini geliştirmede daha çok işe yarıyacağını söyleyen Kruşçov, komünlerin adını geçirmeden Çin tecrübesini adamakıllı eleştirdi. Kruşçov'un bu konuşması bir bütün olarak ele alınınca baştan sona kadar bir eleştiri değil, bir uzlaşma havasını taşıyordu. Daha doğrusu, bir taraftan sert konuşuyor, bir taraftan da Mao'nun sırtını okşuyordu. Hem Çin'in komünizme bir an önce ulaşma isteğini yerinde buluyor, hem Sovyetler'in adım, adım giden tecrübesinden ayrılmanın zararlarını anlatıyordu. Bütün bunlardan komünlerin yersiz olarak ortaya atıldığı ve uygulandığı sonucu çıkmaktaydı. Çinliler Mao'nun Marxizmi «Avrupa ülkelerinin bilmediği özel koşullar altında» yaratıcı bir anlayışla uyguladığını ileri sürüyorlardı. (34) Bu özel koşullardan Çin'in ve bütün az gelişmiş ülkelerin geri ekonomilere sahip oluşu kastediliyordu. Sovyetler Birliği şu anda tam endüstrileşmiş bir ülke olduktan başka, Ekim İhtilâlinden önce de bir miktar endüstrileşmiş sayılabilirdi. (35)

Tabii, Çin bir iç kalkınma sorunu hakkındaki bu görüşünü dışarıya da aktarmayı düşünmeseydi Sovyet-Çin münasebetleri sırf bölgesel farklar yüzünden bu derece hırpalanmazdı. Çin kendi yolunun bütün az gelişmiş ülkeler için örnek olduğunu da ileri sürüyordu. Örneğin, Liu Şao-çi Anna Louise Strong'a Mao'nun Asya'ya uyan bir Marxizm bulduğunu söylemişti. Burada, bu sözleri nakletmek faydalı olacaktır:

«Mao Tse-tung'un büyük başarısı Marxizmin Avrupa damgasını Asya'ya göre değiştirmesidir. Marx ve Lenin Avrupalıydılar; Avrupa dillerinde Avrupa tarih ve sorunları hakkında yazdılar; Asya ya da Çin'i nadiren ele aldılar. Marxizmin ana ilkeleri, hiç şüphesiz, bütün ülkelere uygulanabilir, fakat bu genel gerçeği Çin'deki somut ihtilâlciler tecrübelerine uygulamak güçtür. Mao Tse-tung Çinlidir; Çin sorunlarını incelemekte ve Çin halkına

(33) N. S. Khrushchov, *Control Figures for the Economic Development of the U. S. S. R. for 1959 - 1965*. Moscow, Foreign Languages Publishing House, 1959, s. 114 - 138.

(34) Zagoria, *Survey. op. cit.*, s. 140'dan «Yoldaş Mao Tse-tung'un Bayrağı Altında» *Kızıl Bayrak*. 16 Temmuz 1958.

(35) Hugh Seton-Watson, *The Decline of Imperial Russia: 1815 - 1914*. New York, Praeger, 1952, s. 280 - 292.

zafer mücadelesinde önderlik etmektedir. Çin tarihini ve Çin'in pratik sorunlarını anlatabilmek için Marxist-Leninist ilkelerden faydalanıyor. Bunu başaran ilk insan odur...Her sorunda Mao Marxizmi yalnız yeni koşullara uygulamamış, onu geliştirmiştir de...Güney - doğu Asya'nın diğer yerlerinde de aynı koşullar vardır. Çin'in izlediği yol onların hepsini etkileyecektir.» (36)

Zâten, Çin Komünist Partisinin iktidara geldiği gündenberi Çinliler Mao'nun ihtilâl teorilerinin yeniliği üstünde duruyorlardı. Sovyetler de bu teorilerin Stalin'den mülhem olduğunu tekrarlıyorlardı. Çinliler Çin ihtilâlinde bir «Mao ideolojisi» nden söz ediyorlardı. Sovyet yazılarında böyle bir kavrama rastlanmıyordu. Çinliler tâ başından beri «Mao'nun yolu» nun bütün az gelişmiş ülkelere örnek olacağını söylüyorlardı. Sovyetler ise Çin ihtilâlinin geri ülkelerdeki ihtilâlcî hareketlere sadece «ilham» verdiğinden söz ediyorlardı. Bundan çıkan bir sonuç da Mao'nun-Stalin ve Kruşçov bir yana- kendini Marx ve Lenin ayarında görmesiydi. Mao kendi ülkesini Asya, Afrika ve Lâtin Amerika dahil, bütün az gelişmiş ülkelerin ihtilâl önderi sayıyor olabilir. 1951'de de «Mao'nun ideolojisi» ve «Mao'nun yolu» ndan söz ediliyordu. 1951'den sonra Çin-Sovyet ekonomik ve askerî yardımına daha fazla ihtiyaç duydukça bu iddialar hafifledi. 1958'de Çin'in uluslararası komünist hareketinde sesini daha fazla duyurması ile Mao'nun büyüklüğü ortaya gene atılmağa başlandı, (37)

Mao'nun ne dereceye kadar yeniliği bulunan bir Marxist düşünür olduğu kısaca tartışmağa değer. Batı'da Mao'nun orijinal bir Marxist olduğu tezini ilk defa Prof. Fairbank 1948'de ortaya atmıştı. (38) Sonra, Prof. Schwartz da Mao'nun Marxizme getirdiği yeniliği araştırdı. (39) Prof. Wittfogel ise, Maoizmin Marxizm ve Leninizme yeni bir katkısı olmadığını ileri sürdü. (40)

(36) Zagoria, *Survey. op. cit.*, s. 142'den Anna Louise Strong, «The Thought of Mao Tse-tung,» *Amerasia*. Haziran 1947, s. 161.

(37) H. Arthur Steiner, «China's New Role in World Affairs,» *The China Quarterly*. No. 1 (Ocak - Mart 1960), s. 22 - 25

(38) John King Fairbank, *The United States and China*. Cambridge, Harvard University Press, 1948, s. 260.

(39) Benjamin I. Schwartz, *Communism and the Rise of Mao*. Cambridge, Harvard University Press, 1951.

(40) Karl A. Wittfogel, «The Legend of Maoism,» *The China Quarterly*. No. 1 (Ocak - Mart 1960), s. 72 - 86; *ibid.*, No. 2 (Nisan - Haziran 1960), s. 16 - 31. Prof. Schwartz'ın Prof. Wittfogel'e cevabı için bak: Benjamin Schwartz, «The Legend of

b — Uygulama Alanı

509 sayılı yeni Tapulama Kanunu (yerini aldığı 5602 sayılı Tapulama Kanununda olduğu gibi) il ve ilçelerin merkez belediye sınırları dışında kalan gayrimenkullerin tapusuz olanlarını tapulamakta ve tapulu olanlarında kayıtlarını yenilemek suretiyle kadastro plânlarını tanzim ve tapu sicillerini tesis etmekte uygulanacaktır (Tap. K. m. 1).

Tapulama işleri için, her ilin merkez ilçesiyle diğer ilçeleri birer "bölge", her bucak merkezi ile her köy birer "birlik" sayılmıştır (Tap. K. m. 3).

Tapulama yapılacak bölgeler, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünün teklifi ve bağlı bulunduğu Bakanlığın tasvibi ile tayin olunur ve tapulamaya başlamadan en az bir ay önce Resmî Gazetede ve bölge merkezinde ilân edilir (Tap. K. m. 10). Tapulama yapılacak birliği ise tapulama müdürü tayin ve tapulamaya başlamadan en az onbeş gün evvel mutâd vasıtalarla ilân eder (Tap. K. m. 11).

c — Teşkilât

Tapulama işleri her bölgede bir tapulama müdürü tarafından idare edilir. Ayrıca, her bölgeye lüzumu kadar kontrol mühendisi, fen ve tasarruf kontrol memurları ile en az dört teknisiyen ve dört teknisiyen yardımcısı, kâtip verilir (Tap. K. m. 5).

İtirazlı tutanakları tetkik etmek için tapulama müdürünün başkanlığında fen ve tasarruf kontrol memurlarından meydana gelen bir "Tapulama Komisyonu" kurulur (Tap. K. m. 28).

Tapulama Kanununun tatbiki ile ilgili dâva ve işleri görmek üzere de, her bölgede tek hakimli ve asliye mahkemesi sıfatına sahip yeter sayıda "Tapulama mahkemesi" teşkil edilir (Tap. K. m. 6).

d — Gayrimenkullerin Sınırlandırılması

Gayrimenkullerin (Parsellerin) sınırlandırılması tapulama teknisiyenleri ve yardımcısı tarafından yapılır. Bunlar sınırlandırılması yapılacak mevkie veya sokağa gidecekleri zamanı tesbit ve en az iki gün evvel ilân ederler (Tap. K. m. 20).

Tapulama teknisiyeni ve yardımcısı belli günde gayrimenkulün bulunduğu yere giderek, Tapulama Kanunu m. 14 gereğince tayin

değildir. Lenin bu konuda oldukça gerçekçiydi. Öyle sanıyoruz ki Lenin Mao'nun yerinde olsaydı Mao gibi yapardı.

Kasım - Aralık 1958'de Çin'in komün tecrübesine eskisi kadar inanmadığı anlaşılıyordu. 16 Kasım 1958'de **Kızıl Bayrak** gazetesinde çıkan «Komünist Devreye Vardık mı?» başlıklı yazıda Hsu Li-Ç'un'un komünizmin bazılarının sandığı gibi «iki yıl» içinde gerçekleşmeyeceğini belirtiyor. (46) Komünle ilgili olarak 10 Aralık 1958'de alınan karar (47) «sosyalist inşa» için daha on-beş, yirmi ya da fazla yıla ihtiyaç olduğunu belirtiyor, emeğe göre ücret üzerinde duruyor, Çin'in üretici gücünün «henüz çok aşağı» olduğunu kabul ediyor ve «devamlı ihtilâl» anlayışını da biraz değişik tanımlıyordu. İhtilâlcî gelişme «devre, devre» olacaktı.

Çin Komünist Partisi Yirmi - Birinci Parti Kongresinde Kruşçov'un konuşmasına tam dokuz gün sonra cevap verdi, (48) 16 Şubat 1958 tarihli **Hung-Çi** adım adım ilerleyişin yalnız Sovyetler Birliği'nde uygulanabileceğini yazdı. (49) Peking'in cevabı Çin'in görüşlerinden vazgeçmediğini, fakat anlaşmazlığını daha ileri götürmek istemediğini gösteriyordu. Bu, bir türlü barışmaydı ama rahat bir barış değildi. Kruşçov'un 18 Temmuz 1959'da Polonya'da Plawce Üreticiler Kooperatifinde yaptığı bir konuşma bu «rahatsız barış» havasını da ortadan kaldırdı. (50) Kruşçov Sovyetler'in Savaş Komünizmi Devresine âtîf yaparak, bundan hiç bir fayda elde edilmediğini söylemiş ve «bazı kimselerin komünizmi nasıl inşa edeceklerini pek anlamadıklarını» eklemişti.

Ç. Genel Strateji ile İlgili Tartışma :

1960'da komünler ve komünizme geçişle ilgili tartışma komünizmin dünya stratejisinden doğan tartışma ile ikinci plâna atıldı. Sovyetler ve Çin komünizme geçiş konusundaki görüşlerinde ısrar ettikçe 1958'den 1960'a kadar süren komün tartışması gene ergeç ortaya çıkacaktır. Yalnız, 1960'dan sonra tartışmanın ağırlık noktası komünizmin dünya stratejisine ve blok - içi münasebetlere kaymıştır.

(46) *Communist China: 1955 - 1959, op. cit., s. 479 - 483.*

(47) *Ibid., s. 488 - 503.*

(48) Çinliler Yirminci Kongre Raporuna dört gün sonra cevap vermişlerdi.

(49) Zagoria, *The Sino-Soviet Conflict, op. cit., s. 133*

(50) *Ibid., s. 134.*

Sovyetler ile Çin arasında genel strateji ile ilgili anlaşmazlığın kökleri 1957'ye uzanır. 26 Ağustos 1957'de Tass Sovyetler Birliği'nin kıt'alararası roket tecrübesini başarıyla yaptığını ilân etti. (51) 4 Ekimde Sovyetler ilk dünya peykini (52), 3 Kasım'da da ikincisini fırlattılar. (53) Sovyetler'in askerî ve feza başarıları bir yandan Batı - Doğu güç dengesinde değişiklikler yaparken diğer yandan da beklenmedik bir gelişme oluyor ve Sovyetler'le Çin arasında strateji ayrılıklarının tohumları filizleniyordu.

Sovyetler'in feza başarılarından sonra Kasım 1957'de Mao 14 - 16 1957'de Moskova'da toplanan «Komünist Önderler Zirve Konferansı»na geldiği zaman herhalde şu sorular da tartışıldı: Sovyet silâhlarındaki yeni gelişme iki blok arasındaki güç dengesini ne dereceye kadar etkilemişti? Denge komünistler yararına değişmişse blok ne gibi yeni rizikolar göze alabilirdi? Acaba Batı'nın askerî ve ekonomik gücü, herşeye rağmen, daha fazla mıydı? Sovyetler bugünkü güçlerine dayanarak Batı ile müzakerelere girip tâvizler koparmağa mı bakmalı, yoksa bütün dünyada ihtilâlcî hareketleri mi desteklemeliydiler?

Bu soruları tabii Sovyetler de kendi aralarında daha önce tartışmışlardı. Kruşçov, artık, Batı saldırısı karşısında Sovyetler'in nükleer tepki gösterebileceklerini ilân ediyordu. Fakat bugüne kadar hiç bir Sovyet sözcüsü ve Sovyet yazarı sputnik ve ICBM'lerdeki gelişmenin Batı - Doğu güç dengesinde Sovyetler yararına kesin bir üstünlük sağladığını ileri sürmedi. Kruşçov bütün konuşmalarında sadece, öncekine oranla, **Doğunun daha güçlü, Batı'nın daha zayıf** olduğunu tekrarladı. Hattâ, Ruslar askerî bakımdan güçlü olduklarını 1957'de söylemediler bile. Rusların askerî güçlerine güvendiklerini açıkça ifade etmeleri 1960 yılı başlarına rastlar. Çin ise, Doğu Blokunun **bir bütün olarak Batı'dan güçlü** olduğunu iddia ediyor. İşte, burada Sovyetler ile Çin arasında önemli bir fark vardır. Çin, Sovyetlerin askerî gücünün **üstünlüğünü** daha 1957'de ileri sürüyordu. Askerî güçlerin karşılaştırılması bir yana, Ruslar Batı'nın ekonomik gücünü de hesaba katıyordu. Batı askerî ve ekonomik güçleri bir arada ele alınırsa, Moskova'ya hiç bir «kâğıt kaplan» gibi görünmüyordu. Sonra, nükleer bir çatışmadan Sovyetler de zarar

(51) *The New York Times*, 27 Ağustos 1957.

(52) *Ibid.*, 5 Ekim 1957.

(53) *Ibid.*, 4 Kasım 1957.

görecekti. Bu son iki nokta, yâni Batı'nın ekonomik gücü ve nükleer savaşta Sovyetler'in de zarar görmesi Çin sözcülerinin konuşmalarında göze çarpmıyordu.

Mao'ya göre, artık güçlü olan Doğu Blokuydu, Batı değil, Mao 17 Kasım 1957 de Moskova Üniversitesindeki Çinli öğrencilere şunları söylemişti :

«Bugün bütün dünyanın nüfusu 2.7 milyar. Bunun aşağı yukarı bir milyarı sosyalist ülkelerde. Bağımsız, eski sömürgeler 700 milyondan fazla; bağımsızlık ya da tam bağımsızlık için savaşan ülkeler 600 milyon; sömürgeci kamp sadece 400 milyon... Artık *Doğu rüzgârı Batı rüzgârına hâkim...*» (54)

Yukarıdaki sözlerden Mao'nun hem yeni bir devreye girdiğine inandığı, hem nüfus unsuruna, daha doğrusu insan desteğine önem verdiği anlaşılıyor. Ruslar ise, roket konusunda Amerika'nın Rusya'ya yetişebileceğine inanıyorlardı. (55) Çinlilere bakılırsa, Amerika Rusya'nın **devamlı olarak** gerisinde kalacaktır.

Çinlilerin inançları böyle olduğuna göre, Peking'in stratejisi ne olabilirdi? Mao Asya, Afrika, Lâtin Amerika ve Orta Doğu'da Batı'yı daha fazla sıkıştırmağa taraftardı. Sovyetler ise müzâkere yolu ile daha çok faydalar sağlayabileceklerine inanıyorlardı. İlk ICBM tecrübelerinden dört ay sonra zirve konferansına ön-ayak olacak kadar müzakereye taraftar görünüyorlar, bölgesel askerî çatışmaların daha büyük savaşlar hâline gelmesini bir «tehlike» olarak görüyorlardı. (56) Kruşçov, zamanın komünistleri yararına istediğine ve rizikoların gereksiz olduğuna inanıyordu.

Genel strateji konusunda Sovyet - Çin ayrılığı 1958'de daha da gelişti. 1958'in ilk gününde **Jen-min-Jin-pao** gazetesinde çıkan başyazı şu başlığı taşıyordu: «Tam Yolla İleri». (57) Şubat 1958'de

(54) İtalikler benim. *Communist China: 1955 - 1959. op. cit., s. 389 - 393*; Shen Yu-dai, «Peking's International Position and the Cold War,» *The Annals C. 321* (Ocak 1959), s. 120. 1957 Moskova toplantısının kararları için bak: *Keesings: 1957 - 1958. s. 15901*. Bu toplantının Sovyet-Çin münasebetlerine etkisi için bak: Donald S. Zagoria, «The 1957 Moscow Conference and the Sino-Soviet Dispute,» *The China Quarterly. No. 7* (Temmuz - Eylül 1961), s. 17 - 35.

(55) Kruşçov'un James Reston ile konuşması için bak: *The New York Times*. 10 Ekim 1957.

(56) Örneğin bak: Bulganin'in Menderes'e 10 Eylül 1957 tarihli mesajı ve Gromiko'nun aynı konuda basın toplantısı. *Cumhuriyet*. 12 ve 15 Eylül 1957.

(57) Zagoria, *The Sino-Soviet Conflict. op. cit., s. 172 - 173.*

Ulusal Halk Kongresinde konuşan Çu En-lai de konuşmasında (58) Sovyet peyklerinin atılmasından sonra milletlerarası münasebetlerde **kesin bir değişikliğin** yer aldığını söylüyor, Doğu blokunun **üstünlüğünden** söz ediyordu. Çu'ya göre, Doğu blokunun üstünlüğü nüfus ve halk desteğinden, endüstri ve tarımın hızından ve bilim ile teknolojinin önemli alanlarındaki ilerlemelerinden ileri geliyordu. Ona kalırsa, 1956'da İngiltere, Fransa ve İsrail'in Nasır'ı devirme girişimi ve 1957'de Türkiye'nin Suriye'yi tehdidi Sovyet etkisi ile başarısızlığa uğramıştı. Çu'ya göre, Sovyetler'in bugünkü güçlü durumundan daha fazla faydalanmak gerekti. Doğu bloku, artık Batı'dan daha güçlüydü. Bu durum karşısında, Amerika ya savaşı göze alacak, ya da geri çekilmeleri kabul edecekti. Birinci şık olmadığı takdirde, Amerika nerelerde geri çekilmeğe zorlanabilirdi? Önce, Amerika Güney Kore ve Vietnam'dan uzaklaştırılmalıydı. Formoza'daki rejim değişmeliydi.

Sovyetler ile Çin arasında bu görüş ayrılıkları meydana çıkınca Çin arasına Batı ile flört eden Yugoslavya'nın durumunu da ayırıcı görerek onu da eleştirmeye başladı. (59) Çin'in Batı ile mücadele konusunda tam Doğu Bloku safında olmayan Yugoslavya'ya yüklenişinin bir nedeni daha vardı. (60) Çin, bir Sovyet - Amerikan yakınlaşmasından da korkuyordu. Sovyet - Yugoslav yakınlaşması engellenecek olursa Sovyet - Amerikan yakınlaşması daha güç olurdu. Şüphe yok ki Peking, Moskova ve Washington'un gerçekten anlaşabileceklerini beklemiyordu. Fakat bir anlaşma havası, Doğu - Batı gerginliğinin biraz azalması, Çin'in stratejisinin gerçekleşmesini zorlaştıracaktı. Örneğin, böyle bir anlaşma havasında Amerika'nın Güney Kore'den uzaklaştırılmasının imkânı var mıydı? Kruşçov Sovyetler'in askerî gücüne dayanarak Amerikalılar müzakere yolu ile bazı şeyleri kabule yanaştırmak istemesi gibi Mao da aynı güce dayanarak kendi amaçlarına erişmek peşindeydi. Doğu - Batı yakınlaşması Çin'e yalnız zarar verebilirdi. Böylece, Çin Yugoslavya'yı eleştirmekle Moskova'yı da hedef alıyordu.

Çin'in bu yeni stratejiye verdiği önem Çin Komünist Partisi Merkez Kuruluna bağlı Askerî Kurulun 27 Mayıs 1958'de sekiz haf-

(58) *Communist China: 1955 - 1959. op. cit.*, s. 401 - 410.

(59) Richard Lowenthal, «Shifts and Riffs in the Russo-Chinese Alliance,» *Problems of Communism*. (Ocak - Şubat 1959), s. 14 - 24.

(60) Zagoria, *The Sino-Soviet Conflict, op. cit.*, s. 185 - 186.

ta süren uzun toplantılara başlamasından da anlaşılıyordu. (61) Bu toplantılarda yeni iç ve dış tutumda askerlerin rolü ele alındı. İçte, komünlerin başarısı için halk milisleri kurulmasına ve ordunun ekonomik kalkınmada kullanılmasına karar verildi. Dışta, yeni stratejiye göre, bölgesel savaflara girişilmesi mümkündür. Zaten, bu toplantılar bittikten hemen sonra Formoza Boğazları krizi çıktı. Krizin bu askerî toplantılarda hazırlandığı düşünülebilir.

1958 Yazındaki Orta Doğu krizi, strateji konusunda Sovyet-Çin tartışması için bir sınav sayılmalıdır. 13 Temmuz 1958 Irak **coup d'état**'sından sonra Amerikan ve İngiliz kuvvetleri Lübnan ve Ürdün'e girdiler. Batılıların bu hareketi ilk bakışta Lübnan'daki seçimlerin daha düzenli geçmesini sağlamak gibi görünüyorsa da Irak olaylarının ne yönde gelişeceği belli olmadığından asıl her ihtimale karşı yakında bulunmak düşüncesinin ağır bastığı kabul edilebilir. Sovyetler bu krizin Birleşmiş Milletler'in müdahalesi ile çözülmesini istiyorlardı. İşte, gene burada, Çin çok daha başka bir stratejiye taraftardı. Batı, Lübnan ve Ürdün'den çekilmez ya da yeni Irak Hükümetini devirmeğe kalkışırsa Sovyetler zora başvurmalıydılar.

Genel strateji konusundaki ayrılığın çeşitli olaylarla kendini duyurmağa başladığı sırada, Kruşçov 31 Temmuz 1958'de Peking'e gitti. Strateji ayrılığı Yugoslavya'ya ve Orta Doğu olaylarına karşı takınılan tavırlarda ortaya çıkmıştı. Şimdi de Formoza'da patlak verebilirdi. Formoza Hükümeti Çin'in güneyinde komünist hava kuvvetlerinin toplanmakta olduğunu bildiriyordu. (62) Gerçekten, Çinliler Batı, Orta Doğu krizi ile meşgulken Formoza'daki imkânlarını zorlamak istiyorlardı. Çinliler şöyle düşünmüş olacaktı: Formoza'daki müdahaleleri başarılı olursa Amerikan prestiji ve Amerika - Formoza ittifakı zayıflayacaktı. Amerika ve Formoza, karşılık olarak, Çin'i bombalayacak olurlarsa Sovyetler Çin'in yardımına koşmak zorunda kalacak, fakat Amerika'nın bir kaç ada için bir dünya savaşına atılmasını istemiyen müttefikler Washington'u yavaşlatacak ve sonunda gene Batı prestijine darbe vurulacaktı. Bu kriz sırasında Peking Moskova'yı askerî sorumluluklar altına sokabilir, hattâ nükleer silâh bile alabilirdi. Hiç değilse, Orta Doğu'ya asker gönderecek kadar kendini güçlü gören Batı'ya Uzak Doğu'da bir ders verilmiş olurdu.

(61) *Ibid.*, s. 189 - 194.

(62) *The New York Times*, 4 Ağustos 1958.

malarının gerekli olmadığı söylenebilir. (46) Böyle bir ittifak yapılırsa komünistler bu ittifaka hâkim olmalıdırlar. Her iki durumda da komünizmi kabul edecek o az gelişmiş ülkenin Sovyetler Birliği gibi kapitalist bir dönemden geçmesi gerekli değildir, Diğer taraftan, ileri ve hızlı bir tutumun ana amacı zedeleyeceği düşünülüyorsa ulusal burjuvazi ile ittifak yapmak gerekir. Bu ikinci şıkkın arkasında şu düşünce yatıyor : Az gelişmiş ülkelerde ihtilâli dayandıracak bir proleterya için önce kapitalizmin gelişmesi gerektir.

Mao daha 1939'da «yeni demokratik ihtilâl»den söz etmişti. Bu, «bir çok ihtilâlcı sınıfların ortak diktatörlüğü» idi. (66) Çin'de komünistler böyle iktidara gelmişlerdi. Bunun bir anlamı da şuydu: Az gelişmiş ülkeler Sovyetler'i değil, Çin'i kendilerine örnek almalıydılar. Az gelişmiş ülkelerde komünistler iktidarı bir süre diğer sol partiler ve milliyetçilerle bölüşecekler, fakat yönetimi onlara kaptırmayacaklardı.

Sovyetler de, Çin de komünistlerin geçici ittifaklarına taraftar görünüyorlar. Ayrıldıkları nokta bu ittifakların **ne zaman** yapılması gerektiği konusudur. Çinlilere göre, Doğu bloku Batı sömürgelelerinin kurtuluş hareketlerini bir bütün olarak desteklemezse bu hareketlerin ya başı ezilir ya da egemenliklerini kazanan yeni devletler Batı kampına kayarlar.

Sovyet - Çin münasebetlerinde ulusal burjuvazinin öncülüğü altındaki yeni devletlere yapılan Sovyet ekonomik yardımının rolü olduğu düşünülebilir. Çinliler, herhalde, ulusal burjuvanın yönettiği ülkelere ekonomik yardım yapmanın komünist ihtilâllerini geciktirdiğini kabul ediyorlar. İkinci olarak, Sovyet yardımı o ülkeleri Sovyet tarafına kazandırabilir, Çin'e değil. Sonra, Sovyetler ekonomik yardım yapacaklarsa Çin'e yapmalıdırlar.

Sovyetler'le Çinliler Bandung Konferansında işbirliği hâlinde gözüktülse de tarafsızlara karşı davranışlarında 1955'denberi bir fark göze çarpıyordu. (67) Sovyetler «Bandung ruhu» ndan faydalanarak kendi ekonomik sistemlerini ticaretle geliştirmek ve aynı zamanda kapitalist ekonomik sistemi de yavaş yavaş zayıflatmak is-

(65) Walter Z. Laqueur, «The 'National Bourgeoisie,' A Soviet Dilemma in the Middle East,» *International Affairs*. (Temmuz 1959), s. 328 - 331.

(66) Mao Tse-tung, *Selected Works*. C. III., s. 96 - 97.

(67) W. A. C. Adie, «Russia and the Third World,» *The China Quarterly*. No. 11 (Temmuz - Eylül 1962), s. 201 - 202.

tiyorlardı. Yirminci, Yirmi - Birinci ve Yirmi - İkinci Parti Kongreleri ile ilgili belgelerin de gösterdiği gibi Moskova, Hindistan ve Mısır gibi tarafsızlarla Çin gibi komünist ülkelerden başka Batı Avrupa'yı da Sovyetler'in önderliğini yaptığı bir ekonomik birlik (**sodruzhestvo**) içine sokmak istiyordu. Çin'in arzusu ise dost kazanmak, ambargoyu kırmak ve Sovyet bloku da dahil bütün dünya ticaretinden faydalanarak özünde kendi ekonomisine dayanan egemen bir yeni Çin yaratmaktı. Örneğin, Şepilov 1955'de Mısır'la silâh anlaşması ve Asvan Barajı anlaşmasını yaptığı zaman Moskova Nasır'ın kendine bağlı kalacağını ümit etmişti. Çin ise, Bandung Konferansından doğan Birleşik Cephe metodunu Sovyetler'le tarafsızların karşılıklı olarak faydalanacakları bir ticaret münasebeti olarak değil, bütün tarafsızları kapitalizme karşı mücadelenin Büyük Birliği (**ta t'uan - cieh**) içinde harekete geçirmek olarak alıyordu. Bu hareketin başında komünist partileri olacak ve sömürge, yarı sömürge ya da siyasal egemenliğini kazanmış olan az gelişmiş ülkeleri, ticaret anlaşmaları yoluna sapmaktansa, hiç durmayacak bir toplumsal ihtilâle itecekti. Bu gelişmede de Çin tecrübesi örnek alınarak şehir nüfusuna değil, köy nüfusuna dayanılmalıydı. Sovyetler'e göre, ulusal hareketin başında bir süre için burjuvazinin bulunmasında beis yoktu. Daha yukarıda anlatıldığı gibi, Çin komünistlerinin 1920'lerde Komintern temsilcilerinin tavsiyesi ile Çin burjuvazisiyle iş - birliği yapmalarının fiyasko ile sonuçlanması bugünkü Çin Hükümetini burjuvazinin dışında kalanlarla işbirliğine sevk ediyordu.

1960 yılında strateji anlayışında Sovyet - Çin uyumsuzluğu daha da arttı. Haziran 1960 Komünist Partileri Bükreş toplantısında Sovyetler Çin görüşüne aktif karşı koydular. Sovyetler'in amacı diğer komünist partilerini kendi etrafında toplayarak Çin'e yalnız kaldıklarını göstermekti. 20 - 25 Haziran 1960'da Bükreş'te yer alan Romanya İşçi Partisinin Üçüncü Kongresine Doğu Avrupa ve Asya'nın, Yugoslavya dışında, bütün komünist partileri katıldılar. Bu toplantı komünistlerin 1957 Moskova toplantısındanberi en yüksek seviyedeki toplantısıydı. Toplantıda «barış içinde yanyana yaşama» siyaseti kabul edildi. On - iki komünist partisinin temsilcileri 24 Haziran'da Kruşçov'un «barış içinde yanyana yaşama» tezini destekleyen bir bildiri yayınladılar. Bildiri milletlerarası olayların ve dünya sosyalist sistemine dahil ülkelerdeki gelişmelerin 1957'de Moskova'da yayınlanan bildirinin doğruluğu ve Marxist - Leninist teze uygunluğunu gösterdiğini söyleyerek şunları ekliyordu:

«Bildiri (Moskova bildirisi) kapitalizmden sosyalizme geçiş şekilleri hakkında da önemli sonuçlara varmaktadır. 'Bugünkü koşullar altında, bir çok kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfının elinde...gerici kuvvetlerin karşı koymasını kırarak sosyalist ihtilâli barışçı yollarla gerçekleştirecek gerekli koşulları yaratmak için imkân vardır.' Aynı zamanda, işçi sınıfının sosyalist ihtilâli barış dışı yollarla zafere ulaştırma imkânını da gözden ırak tutmamak gerekir.» (68)

Bükreş Kongresinde 21 Haziran günü konuşan Kruşçov, Lenin'in kapitalizm ile savaşın kaçınılmazlığı ilkesinin artık uygulanamayacağını ileri sürdü. Doğu Alman basını tarafından eleştirilen 1960 Zirve Konferansındaki Sovyet tutumunu savunan Kruşçov (69) «dünyada iki sistemin bulunduğu bugün karşılıklı münasebetleri savaşa varamayacak şekilde kurmamız gerekir» demiştir. Dört devletin hükümet başkanlarının Paris'te bu yolda hazırlıklar yaptığını söyleyen Kruşçov Amerikan Hükümetinin bu konferansı daha başlamadan önce yıkmağa çalıştığını, fakat MacMillan ile de Gaulle'ün «barış içinde yanyana yaşama» ilkesine karşı olumlu tavır takındıklarını ileri sürerek şunları ekledi :

«...zamanımızda, savaşın kazanılabilir olduğu tezi barış içinde birlikte yaşama siyaseti ile yakından ilgilidir... Lenin'in sömürgecilik hakkında görüşleri hâlâ doğru olup teori ve uygulama alanlarında bizim için rehber yıldızdır. Fakat unutulmamalıdır ki Lenin'in sömürgecilikle ilgili görüşleri yıllarca önce ileri sürülmüş ve geliştirilmiştir...»

Sovyet blokunun savaşı önleyecek kadar güçlü olduğunu söyleyen Kruşçov, Sovyet müdahalesinin 1956'da İngiltere, Fransa ve İsrail'in Mısır'a, 1957'de Türkiye'nin Suriye'ye ve 1958'de İngiltere ve Amerika'nın Irak'a saldırılmasını önlediğini ileri sürmüştür.

Çin Halk Cumhuriyeti Politbüro ve Çin Komünist Partisi Sekteryası üyesi Peng Çen'in 22 Haziranda yaptığı konuşma Kruşçov'ununkinden bazı önemli noktalarda ayrılıyordu. (70) Peng Çen 1957 Moskova bildirisini tasvip etmekle beraber «sömürgecilik hayatta olduğu sürece saldırgan savaş tehlikesinin her zaman mevcut olacağını» söylüyor ve ancak komünist blokla Asya - Afrika ve Lâtin Amerika ülkeleri birleştiği takdirde savaşın önlenebileceğini ileri sürüyordu. Çin temsilcisi sömürgecilik oyunu oynayan Tito grubunun

(68) *Keesing's: 1959 - 1960, s. 17558.*

(69) *Idem.*

(70) *Idem.*

revizyonizmine karşı savaşmanın gerekliliği üstünde de durdu. Çin temsilcisinin Tito grubunun revizyonizminden söz etmesine rağmen, Bükreş toplantısına Yugoslavya katılmamıştır; Peng Çen'in eleştirdiği fikirler Kruşçov'un ileri sürdüğü fikirlerdi.

Komintern Yedinci ve sonuncu (1935) dünya konresinden sonra komünist önderlerin en büyük milletlerarası toplantısı Kasım 1960'da Moskova'da yapıldı. (71) Seksen - bir memleket temsilcisinin katıldığı bu toplantıda «barış içinde yanyana yaşama» ve «savaşın kaçınılmazlığı» gibi tartışmalı konular ele alındı. Yugoslavlar çağırılmadıkları için bu toplantıya katılmamışlardı. Mao Tse-tung ve Togliatti dışında, bellibaşlı komünist partilerinin başkanları ve genel sekreterleri Moskova toplantısında yer aldılar. Mao Tse-tung, Çin'in görüşleri aleyhine sonuçlanabilecek bir tartışmada bulunarak prestijini azalmamak için toplantıya katılmamıştı. Buna rağmen, Çin kuvvetli bir heyetle temsil ediliyordu. Heyette Cumhurbaşkanı Liu Şao-çi'den başka Çin Komünist Partisinin ileri gelen doktrincileri vardı.

Moskova toplantısında ele alınan ilk konu, Sovyet-Çin komünist partilerinin teori ve uygulama alanında Nisan 1960'dan beri ortaya dökülen görüş farklarıydı. Bu ayrım milletlerarası komünist hareketi ikiye bölme tehlikesini ortaya çıkarıyordu.

Arnavutluk Komünist Partisi Çin görüşünü açıkça destekledikten başka Doğu Almanya ve Çekoslovak Komünist Partileri de Sovyet görüşlerinde itiraz edecek noktalar buluyorlardı. Sovyet - Çin görüş ayrılığı bazı ülkelerdeki komünist partilerini de içinden ikiye bölmüştü. Örneğin, Batı Bengalli komünistler Sovyet tezini destekleyen Hindistan Komünist Partisine cephe bile aldılar.

Tartışmanın sonunda yayınlanan 20.000 kelimelik Moskova tebliği (72) «barış içinde yanyana yaşama» ilkesini kabul ediyor ve komünist partilerinin sömürgeler ve az gelişmiş ülkelerde uygulayacakları taktikler hakkında bilgi veriyordu. Bazı ufak noktalarda Çinlilere tâviz verilmişse de tebliğ genel olarak Sovyet görüşünün zaferini temsil ediyordu. Tebliğ, önce, komünist ülkelerin ekonomik alandaki başarıları ile dünya ihtilâlinin gelişmesine yardım edecekleri üstünde duruyor ve kapitalizmin maddî üretimde yenil-

(71) *Keesing's: 1961 - 1962, s. 17897; The China Quarterly, No. 5 (Ocak - Mart 1961), s. 25 - 52; The New York Times, 7 Aralık 1960;*

(72) *Keesing's: 1961 - 1962, s. 17898 - 17899.*

giye uğratılacağını söylüyordu. İkinci olarak, tebliğ dünya kapitalist sisteminin bir dağılma halinde olduğunu ileri sürüyor ve kapitalist düzende otomasyonun işçi sınıfı aleyhine sonuçlar doğurarak Batı'nın refah devleti efsanesine bir son verdiğini iddia ediyordu. Amerika Birleşik Devletleri'ni bütün ilerici hareketlerin karşısında gören tebliğ, savaş ya da barış «zamanımızın en ateşli sorunu» kabul ederek sömürgecilik devam ettikçe savaş tohumlarının mevcut sayılacağını ve Amerika'nın Batı Almanya militarizmini nükleer silâhlar ve roketlerle destekleyerek, Batı Berlin'i bir «milletlerarası kışkırtma merkezi» haline sokarak, Küba'yı saldırıyla tehdit ederek ve Lâtin Amerika, Afrika ve Orta Doğu'ya müdahale ederek savaşa yarar şekilde hareket ettiğini, fakat savaşın kaçınılabılır olduğunu söylüyordu.

Tebliğe göre, Sovyetler Birliği yakın zamanda dünyanın bir numaralı endüstri devleti olacaktı. Tebliğ Çin'in de - derece vermeden - büyük bir endüstri devleti olacağını söylüyordu. Gene tebliğe göre, bir yandan sosyalist sistem dünya endüstri üretiminin yarısından fazlasını verir, diğer yandan da askerî ittifaklar dışında kalan bölgeler çoğalırca sosyalizm bütün dünyada tam bir başarıya erişmeden önce ve kapitalizm yer yer mevcutken bile dünya savaşı toplum hayatından uzaklaştırılacaktı. Yalnız, değişik toplumsal düzenlerin hâkim olduğu ülkelerin yanyana yaşaması komünist ve burjuva ülkeleri arasında bir uzlaşma yapılacağı anlamına gelmiyordu. Mücadele devam edecek, fakat bu mücadele savaş yolu ile olmayacaktı. İkinci Cihan Savaşından sonra on-beş yıl içinde Asya ve Afrika'da kırk kadar yeni ülkenin milletlerarası politika sahnesine çıkışını Batı sömürgeciliğinin tam çöküşü için bir işaret sayan tebliğ, ulusal kurtuluş savaşlarının ileri ve ihtilâlcî niteliğine atıfla bu savaşlarda işçi ve köylü ittifakının önemini belirttikten sonra ulusal burjuvazinin rolü üstünde durmaktadı.

Sonra anlaşıldı ki bu toplantı iki tarafı yakınlaştırmak şöyle dursun, arayı daha da açmıştı. İki görüşü bağdaştırmanın mümkün olmadığını yabancı komünist partilerinin hepsi anlamışlardı. (73)

1960 Moskova tebliği genel olarak Sovyet tezini tutuyor gibi görünüyorsa da kararlar her iki tarafın da dilediği yolda yorumuna uygundur. Milletlerarası komünist harekette iki taraftan hangisinin söz sahibi olduğuna dair kesin bir hüküm yoktur. Kararların «ortak»

(73) Edward Crankshaw, *The Observer*, 6 Mayıs 1962.

olarak alındığı söyleniyor. (74) Çağın özellikleri, dogmatizm ve revizyonizm, bölgesel savaşlar, Üçüncü Cihan Savaşı, silâhsızlanma, az gelişmiş ülkeler ve sosyalizme barış yolu ile geçiş gibi konularda daha çok Sovyet tutumuna yer verilmiş kanısı uyanıyorsa da ibareler Çinlilerin sonra bunları istedikleri gibi yorumlarına meydan verecek kadar elâstikîdir,

1920'lerde İkinci Komintern Kongresinde Lenin ve Roy arasında ulusal burjuvaziye destekleme ya da desteklememe konusundaki fark pek açık olmayan bir uzlaşmaya bağlanmış ve Çin'de uygulanmıştı. Yalnız, alınan kararlarda Sovyet devletinin çıkarı gözönünde tutulmuştu. Komünist partilerinin 1960'da yaptıkları toplantıda aynı konu «Ulusal Demokratik Devletler» kavramı halinde halinde ortaya atıldı. Fakat, artık, bu kavramı kendi çıkarına göre yorumlayacak bir (Moskova) değil, iki (Moskova ve Peking) merkez vardır. Sovyetler'e göre, bu kavram Moskova'nın geçici olarak destekleyeceği ve içinde ihtilâlcî potansiyel bulunan rejimleri kastetmektedir. Bu rejimler yavaş yavaş sola kayacak olursa Amerika müdahale edemeyecektir. Burada Sovyetler'in örnek olarak Küba'yı düşünmüş olmaları muhtemeldir. Bu hareketler Birleşmiş Milletler'deki tarafsızları da kullanarak gittikçe sola itilebilir. Diğer yandan, Çinliler ulusal burjuvazi ya da askerî ihtilâlcileri destekleyip Ekim İhtilâline yol açan koşulların oluşmasını beklemektense yığınların silâhlı mücadelelerine ön - ayak olunmasına taraftar görünüyorlar. Çinlilerin bir türlü giremedikleri Birleşmiş Milletler'e güvenleri olmadığı da açıktır. Çin, bu sebepten, Cezayir'i örnek alıyor ve Moskova'nın Asya - Afrika tarafsızlığının kalesi saydığı Hindistan'ı Batı'nın bir âleti gibi görüyor. Hiç şüphe yok ki Çin Asya'nın önderliğini Tibet'te Hindistan'a kaptırmak istemiyor. (75) Peking'in Moskova - Delhi yakınlaşmasını tasvip etmediği de açıktır. Çin'in Hindistan'ın Asya'da önder devlet olma hevesini baltalamak istemesi izaha muhtaç olmayan bir noktadır. Yalnız bunun kısa vadede Çin'e ne dereceye kadar faydalı olacağı da tartışmaya değer. Çin'i destekleyen bir devlet olarak Hindistan, Peking'e daha çok faydalı olabilirdi. Çin'in Kongre Partisinin hem içte, hem dışta itibarını sarsmak istemesi akla yakındır. Hindistan Asyada birinciliği

(74) William E. Griffith, «The November 1960 Moscow Meeting: A Preliminary Reconstruction,» *The China Quarterly*, No. 11 (Temmuz - Eylül 1962), s. 55.

(75) George N. Patterson, «China and Tibet: Background to the Revolt,» *The China Quarterly*, No. 1 (Ocak - Mart 1960), s. 87 - 102.

Çin'e verecek olursa Kongre Partisinin ortaya çıkararak ve yerinde tutan Hind milliyetçiliği onu düşürebilir. Onun yerine sağcı bir hükümetin gelmesi Hind halkını daha sola itecektir. Çin'in Hindistan'da ufak toprak reformları yaparak iç çelişmeleri örten sosyal demokrat davranışlı bir hükümet yerine sağcı bir hükümeti tercih edecekleri akla gelebilir.

Son yıllarda Çin Orta Doğu ile de ilgilenmeğe başladı. Önceleri dostane münasebetleri olan Mısır'a karşı davranışında da bir değişiklik oldu. Peking Nasır'ı 1959 Baharında anti - komünist hareketlerinden ötürü Çiang - Kai - şek'e benzetecek kadar ileri gitti. (76) Çin ile Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu sorunlarıyla ilgili olarak ne dereceye kadar görüş farklarına sahip olacaklarına dair tahmin yürütmek için henüz erkendir. Fakat Wint'in ileri sürdüğünün aksine, Çin'in Orta Doğu petrollerinde gözü olduğu ve bu konuda Sovyetler'le çatışacağı, ispatı çok zor bir iddia olarak kabul edilmelidir. (77)

Çin'in belki en çok ilgilendiği alan Güney - Doğu Asya'dır. (78) İktidarın U Nu'dan Ne Win'e geçmesinden sonra Çin'in Birmanya'daki prestijinin azalmadığı anlaşılıyor. (79) Ç'en Yi'nin Mart 1961'de Endonezya'yı ziyaretinin bir Çin kredisi ve ekonomik anlaşma (80) ve Sukarno'nun Haziran 1962'de Peking'e gelişinin Çin - Endonezya Dostluk Andlaşması ile sonuçlanması Endonezya'daki Çin etkisinin artmakta olduğunu gösteriyor. Fakat 1949 Baharında Peking Radyosu Endonezya Hükümetini «gerici» olmakla suçlamış ve başındakilerin «Nehru'lar, Cinnah'lar,... Singman Rhee'ler ve Doğu'nun diğer ahmak burjuvaları gibi» olduğunu ileri sürmüştü. (81) Çin'in Endonezya Hükümeti hakkındaki bu görüşünü değiştirmedeği muhakkaktır.

(76) Guy Wint, «China and Asia,» *The China Quarterly*, No. 1 (Ocak - Mart 1960), s. 70.

(77) *Idem*.

(78) Bernard B. Fall, «Peking Strikes South,» *Current History*, C. XLV, No. 265 (Eylül 1963), s. 151 - 157.

(79) A. M. Halpern, «Communist China's Foreign Policy: the Recent Phase,» *The China Quarterly*, No. 1 (Temmuz - Eylül 1962), s. 95.

(80) Lea E. Williams, «Sino-Indonesian Diplomacy: A Study of Revolutionary International Politics,» *The China Quarterly*, *ibid.*, s. 184 - 199.

(81) H. Arthur Steiner, «Mainsprings of Chinese Communist Foreign Policy,» *American Journal of International Law*, C. 44, No. 1 (Ocak 1950), s. 76 dn.

Lâtin Amerika'da Sovyetler de, Çinliler de Küba'yı bir örnek olarak alıyorlar. Çin'in Castro'nun köylülerle birlikte silâhlı mücadele yolu ile iktidara gelişini tasvip ettiğine şüphe yok. Bütün Lâtin Amerika'da bu yoldan gitmesi olanaklı bir devlet Colombia'dır. Bu ülkelerde köylü gerilla faaliyetinin bir geçmişi vardır. Fakat diğer ülkelerde Çin görüşünün hiç değilse kısa vadede etkili olacağını düşünmek zordur. Zâten, Lâtin Amerika'da Çin'in Havana dışında diplomatik temsilcisi bile yoktur.

Çin'in tropik Afrika'daki etkisi Lâtin Amerika'dakinden daha geniştir. Çinlilerin Peking'de Afrikalı teröristler yetiştirdikleri söylenmektedir. (82) Yalnız, siyasal kurtuluşunu yapmış Afrika ülkeleri terörizm ile değil, Sovyet ve Doğu Avrupa teknisyenleri ve onların yardımı ile yapılacak hastahane, baraj ve hava alanlarıyla ilgileniyorlar. Bu bakımdan, Çinlilerin bu Afrika ülkelerinde Ruslardan daha avantajlı durumda oldukları söylenemez. Kaldı ki Afrika bir «Afrika kişiliği» ve «Afrika sosyalizmi» peşindedir. (83) Komünist blok Afrika ülkelerine faydalı olmazsa bu bloktan gelen uzmanlar memleketlerine uğurlanacak ve Sovyet - Çin anlaşmazlığı asıl kendi toprağında, yani Asya'da devam edecektir.

17-31 Kasım 1961'de Moskova'da toplanan Yirmi-ikinci Parti Kongresinde Kruşçov Yirminci Kongrenin kararlarını desteklemeyen Arnavutluk'u tenkit edince söz alan Çin Başbakanı Çu En-lai, Arnavutluk'a açıkça atıf yapmadan, «kardeş bir partinin, herkesin gözü önünde ve tek taraflı olarak suçlanmasını» doğru bulmadığını söylüyordu. (84) Çu, konuşmasında, Sovyetler'in barış içinde yanyana yaşama ve genel silâhsızlanma siyasetlerini desteklemekle beraber «sömürgecilik korundukça saldırgan savaşların devam edeceği» üstünde durdu. Komünist bloktaki anlaşmazlıklar hakkında da şunları söyledi :

«Kardeş partiler ya da kardeş ülkeler arasında bir anlaşmazlık ya da fark, maalesef, ortaya çıktığı zaman bunlar proleter enternasyonalizm ruhu içinde ve fikir alış veriş sonunda eşitlik ve oy-birliği ilkelerine uygun olarak çözümlenmelidir. Herhangi bir kardeş partinin açıkta ve tek taraflı suçlanması ne birliğe hizmet eder, ne de sorunların çözülmesine. Kardeş partiler ya da kardeş ülkeler arasındaki bir anlaşmazlığı düşmanın gözü önünde ortaya sermek ciddi bir Marxist-Leninist davranış olarak kabul edilemez...»

(82) Adie, *op. cit.*, s. 210.

(83) George W. Shepherd, Jr., *The Politics of African Nationalism*. New York, Praeger, 1926, s. 3 - 9.

(84) *Keesing's: 1961 - 1962*. s. 18479; Kruşçev'in Arnavutluk'u yermesinin Sovyet-Çin münasebetlerine etkisi için bak: Donald S. Zagoria, «Khrushchev's Attack

Kruşçov'un Arnavutluk'u yermesi aynı zamanda Çin'i yermesi demek oluyordu. Çinliler Sovyetler'in Arnavutluk'u yermesinden yirmi-dört saat sonra bir Çin temsilcisinin Arnavutluk'ta Tirana'da Beşinci Arnavutluk Kadınlar Birliği Kongresinde söylediği şu sözleri yayınladılar: «Çin ve Arnavutluk halkları arasında Marxizm-Leninizm ve ve proleter enterasyonalizm ilkelerine dayanan dostluk bozulamaz ve hiç bir kuvvet onu ortadan kaldıramaz.» (85)

22 - 28 Ekim 1962 tarihine rastlayan Küba krizi haftası içinde Çin'de Küba'dan yana ve Amerika'ya karşı devamlı gösteriler oldu. (86) Sovyetler Küba'daki füzeleri sökme kararını verince nümayişlerin arttığı ve Çinlilerin Sovyetler'in Batı ile bu uzlaşma kararını tasvip etmedikleri yabancı gözlemcilerin dikkatinden kaçmamıştı. (87) Sovyetler'in Küba'daki tutumunu **bir çok** komünist ülke destekledi. Mareşal Tsedenbel 26 Aralık 1962 Çin-Mogolistan Sınır Andlaşması münasebetiyle yaptığı konuşmada bile 1957 ve 1960 Moskova tebliğlerine bağlılığını belirttikten sonra Küba ve diğer konularda Sovyet dış politikasını desteklediğini açıkladı. Çu En-lai ve diğer Çinli önderler bu konuşmaya cevap vermediler. (88) Tito da 4 Aralık 1962 de Moskova'yı ziyaret ettiği zaman Küba krizinin «Sovyet hükümetinin barışçı ve yapıcı kararı ve Birleşmiş Milletler'in harekete geçmesi ile önlendiği» söylemiş ve isim vermeden Çin ve Arnavutluk'a atıfla «bazı tuhaf görüşlerin tehlikeleri»nden söz etmişti. (89)

Kruşçov 14-20 Mayıs 1962'de kalabalık bir Sovyet heyeti ile anti-Stalinist Zivkov'un durumunu (90) kuvvetlendirmek için Bulgaristan'a gidince Sofya'da yaptığı bir konuşmada «ulusal burjuvazinin ilerici rolünü henüz kaybetmediğini» söyleyerek Çinlilerin görüşünü bir daha tenkit etmiş ve şunları eklemişti : «Sovyet ve Bulga-

---

on Albania and Sino-Soviet Relations,» *The China Quarterly*. No. 8 (Ekim-Aralık 1961), s. 1 - 15.

(85) *The New York Times*. 19 Ekim 1961.

(86) *Keesing's: 1961 - 1962*. s. 19093.

(87) *The New York Times*. 4 Kasım 1962.

(88) *The Times*. 27 Aralık 1962.

(89) *Keesing's: 1963 - 1964*. s. 19207.

(90) Bulgaristan Komünist Partisinin 5 - 14 Kasım 1962'de yaptığı Sekinci Kongresinde partinin yüksek kademelerindeki Stalinistler temizlendi. Başbakan Anton Yugov ve Başbakan yardımcısı Georgi Tsankov Merkez Komitesinden, Yugov'dan sonra Başbakanlığa getirilen Vulko Çervenkov da partiden atılmıştı. Parti Birinci Sekreteri Tudor Zivkov'un 19 Kasım'da Millet Meclisince Başbakan seçilmesi parti içinde Kruşçov'u destekleyen grubun başarısını ve Çin tarafları Çervenkov grubunun yenilgisini gösteriyordu.

ristan komünist partileri Marxist-Leninist öğretinin, bütün revizyonist, dogmatik ve sekte görüşlere, Marxist-Leninist ilkelere bağlı görünüp de onları acemice değiştirenlere karşı... mücadele etmeyi kutsal görev sayarlar.» (91) Kruşçov'un isim vermemekle beraber bu sözlerden Çin ve Arnavutluk'u kastettiği anlaşılıyordu. Zivkov da 14 Kasım'da yaptığı konuşmada barış içinde yanyana yaşama siyasetinden başka akıllıca bir siyaset bulunmadığını söyleyerek «her akli başında insanın» Küba'daki Sovyet tutumunu (yani, Küba'daki füzelerin söktürülmesini) destekleyeceğini belirtti. Çin'i kastederek Küba'ya «sadece moral ve siyasî yardım» da bulunan «sol sekte ve dogmatiklere» çattı. (92)

Bu arada, 8 Eylül 1962'de başlayan Çin-Hind sınır anlaşmazlığının çıkmasından (93) sonra bu konuya dokunan Kruşçov «kardeş» Çin ile «dost» Hindistan arasındaki çatışmadan dolayı üzümlük duyduğunu, fakat Çin kuvvetlerinin geri çekilmesini «memnuniyetle» karşıladığını söylüyordu. (94) Fakat Sovyetler Birliği'nin Hindistan ile askerî yardım konusunda bir anlaşma yapmasıyla sükkûnet içinde devam eden anlaşmazlık yüzeye çıktı. Tabii, Çin, münasebetleri iyi olmayan Hindistan'a Sovyetler'in askerî yardımında bulunmasını olumlu karşılayamazdı. Çin basını yardım anlaşmasını açıkça tenkit etmesine rağmen Arnavutluk İşçi Partisinin resmî organı olan **Zeri i Populit** 20 Eylül 1962 tarihli yazısında Kruşçov'u «Hindistan'ın gerici çevrelerine komünistlere baskı yapmak, ve «sosyalist ülkelere karşı silâhli saldırılar hazırlamak» için silâh ve uçak satmakla itham etti. (95)

26 Şubat tarihli **Günlük Halkçı** gazetesi (96) Sovyet Komünist Partisinin Yirminci Kongresini, Sovyetler'in Çin-Hind anlaşmazlığı hakkındaki tutumlarını, Çin'in kalkınma hamleleri ile ilgili görüşlerini, Sovyetler'in Arnavutluk'a ekonomik yardımı kesmelerini ve bu ülkenin iç işlerine karışmalarını, Sovyetler'in Küba kri-

(91) *Keasing's: 1963 - 1964.* s. 19168.

(92) *Ibid.*, s. 19169 - 19170.

(93) Werner Levi, «The Sino-Indian Border War,» *Current History.* C. XLV, No. 265 (Eylül 1963), s. 136 - 143.

(94) *Keasing's: 1963 - 1964.* s. 19289. Çin-Hindi sınır anlaşmazlığının Hindistan Komünist Partisini bölüşü için bak: Savak Katrak, «India's Communist Party Split,» *The China Quarterly.* No. 7 (Temmuz - Eylül 1961), s. 138 - 148.

(95) *Keasing's: 1963 - 1964.* s. 19565.

(96) *Ibid.*, s. 19566.

zindeki tutumlarını ve Sovyetler'in Hindistan'a askerî yardım yapmasını tenkit ediyordu (97) 18 Şubat - 3 Mart 1963 arasında **Günlük Halkçı** gazetesinde seri olarak yayınlanan «Yoldaş Togliatti ile aramızdaki Farklar Hakkında Ek Görüşler» (98) başlıklı yazılar Çin görüşlerinin Sovyetler Birliği'nde yayınlanmamasından ve Peking Radyosu yayınlarının dinlenmesini güçleştirmek için bozulmasından şikâyet ediyordu. 8 Mart 1963 tarihli **Günlük Halkçı** gazetesi (99) Sovyetler'le Çin arasındaki bazı toprak sorunlarına da el attı. Kruşçov 12 Aralık 1962'de yaptığı bir konuşmada Çin'in Macao ve Hong Kong'u almak için faaliyet göstermediğini söylemişti. Çin gazetesi cevaben Çin'in tarihte dokuz andlaşmayı zorla kabul etmek zorunda kaldığını yazıyor ve Rusların da Çin'den Aigun (1858) ve Peking (1860) andlaşmaları ile Vladivostok ve 318.000 mil karelik toprak parçası aldığını (100) hatırlatarak şunu soruyordu: «Bu türlü sorular sormakla eşit koşullar altında imzalanmayan bütün anlaşmaların ele alınmasını ve genel bir doğrulamaya gidilmesini mi istiyorsunuz?» Bu yüzden Çin'in daha ileri bir tarihte belki de bu toprakların kendine iade edilmesini isteyeceği sonucu da çıkıyordu. Sovyet mektubuna 9 Mart 1963 tarihli Çin cevabı (101) polemiklerin durdurulacağını söyledikten sonra Kruşçov'u Kamboçya ziyareti sırasında Pekin'e davet ediyor, bu olmazsa bir Çin heyetinin Moskova'ya da bir Sovyet heyetinin Pekin'e gitmesini tavsiye ediyordu.

D. Yirmi - Beş Soru ve Cevap :

Heyetler daha buluşmadan Çin Komünist Partisi Merkez Kurulu 14 Haziran 1963 de Sovyetler Birliği'ne gönderdiği 60.00 kelime-lik uzun bir mektubda (102) isim vermeden Kruşçov'un barış içinde yanyana yaşama ilkesi, Amerika ile olan münasebetler, az geliş-

(97) «Tarihte ilk defa bir sosyalist ülke kapitalist ülkenin gericilerinin silâhla kışkırtmaları yerine bir kardeş sosyalist ülkeyi takbih ediyor.»

(98) «The Split in the Socialist World,» *Monthly Review*. C. XV, No. 1 (Mayıs 1963), s. 120.

(99) *Keesing's: 1963 - 1964*. s. 19566.

(100) 1858 ve 1860 andlaşmaları ile Rusya Çin'den Amur ırmağının kuzeyi ile Ussuri Irmağı ve Büyük Okyanus arasındaki toprakları almış ve bu topraklar üstünde Vladivostok şehir ve limanını kurmuştu. Wolfram Eberhard, *A History of China*. London, Routledge and Kegan Paul, 1950, s. 318.

(101) *Keesing's: 1963 - 1964*. s. 19566.

(102) *Ibid.*, s. 19567 - 19569.

miş ülkelerde ihtilâlcî hareketler, sosyalizme barışçı yollarla geçiş, kapitalizmle barış içinde rekabet, silâhsızlanma, sosyalist düzende sınıf mücadelesi, proleterya diktatörlüğü, komünist bir ülkede komünist partisinin niteliği, önderliği putlaştırma, komünist ülkeler arasındaki ekonomik bağlar ve komünist partiler arasındaki münasebetler hakkındaki görüşleri eleştirildi.

Çin heyeti Moskova'ya 5 Temmuzda gelerek Sovyet heyeti ile aynı gün görüşmelere başladı. Sovyet heyeti başkanı olan Suslov Sovyet Komünist Partisi Sekreteryasında 1947'denberi ve Presidium'da da 1955'den bu yana üye idi. 1960 Moskova toplantısında da Sovyet görüşünü en fazla temsil edenlerdendi. Heyet üyelerinden Andropov Doğu Avrupa Komünist Partileri, Ponomarev de diğer komünist partilerle olan münasebetleri düzenlemekle görevliydi. Gene Sovyet heyeti üyelerinden Ilyiçev parti ideolojik kurulu başkanıydı. Çin heyetinden Teng Hsiao-ping 1954'den beri Çin Komünist Partisi Genel Sekreteri ve 1955'denberi de Politbüro üyesiydi. 1960 toplantısında da Çin görüşünü savunan bir numaralı adamdı. 1949'danberi Peking Belediye Reisi olan Peng Çen Politbüro ve Sekreteryaya üyesiydi. 1960 Bükreş toplantısında partisini temsil etmişti. Parti Merkez Kurulu üyelerinden Vu Hsiu-çuan da Bulgaristan, Macaristan, Çekoslovakya ve Doğu Almanya Parti kongrelerinde Çin heyetine başkanlık etmişti.

İki taraf arasındaki konuşmalar tam bir gizlilik içinde cereyan etti. Konuşmalar arasına giren bir-iki günlük fasıla Çinliler'e Peking'e akıl danışma fırsatı verme ihtiyacından doğuyordu. Tartışmalar 20 Temmuzda bittiği zaman hiç bir anlaşmaya varılmamıştı. Ertesi gün yayınlanan tebliğde Çin heyetinin isteği üstüne «daha sonra kararlaştırılan yer ve zamanda toplantıya devam etmek üzere, heyetlerin çalışmalarına ara verildiği» belirtiliyordu.

Çinlilerin mektubu yazıldığı tarihten bir ay sonra 14 Temmuz tarihli **Pravda**'da basıldığı zaman yanına Sovyetlerin 18.000 kelime-lik cevabı da (103) konmuştu. Sovyet Komünist Partisi Merkez Kurulunun cevabı Çin ileri gelenlerini bir nükleer savaş sonunda yüz milyonlarca insanı yoketmeğe hazırlamakla, Stalinist metodları diltmeğe çalışmakla ve komünist partileri içinde bölücü hareketleri örgütlemekle suçluyor ve bu davranışların komünist ilkelerden değil, milliyetçilik ve ırkçılıktan ilham aldığını ekliyordu.

Mektup Sovyet toplumunun burjuvalaşmakta olduğuna dair Çin iddiasına da cevap vererek şunu söylüyor: «Onların düşünüşlerini izlersek, anlaşılan halk ip sandallarla dolaşır ve ortak çanak-tan sulu çorba içerse, bu komünizmdir, ve çalışan bir adam iyi yaşar ve yarın daha iyi yaşamak isterse, bu kapitalizmin geri getirilmesi gibi bir şeydir.» Mektup daha sonra, işçi sınıfının ihtilâlcî mücadelede uygulayacağı yol ve yöntemleri ele alarak Çin'in kendinden başkasının ihtilâli unuttuğunu iddia ettiğini ve barış, ekonomik kalkınma ve hayat seviyesinin yükselmesi gibi kavramları düşünmediğini ileri sürerek «barış içinde ekonomik yarış»ın önemini şöyle belirtmeğe çalışmaktadır.

«Lenin 'milletlerarası ihtilâl üstünde en büyük etkimiz ekonomik siyasetimiz ile olacaktır' demişti.. Fakat şimdi anlaşılıyor ki Lenin'in yanlış düşündüğüne inanan bazı yoldaşlar var. Acaba bu nedir? Sosyalist ülkelerin kapitalizmi ekonomik yarışmayla yenilgeye uğratabileceklerine inanmak mı? Yoksa, bu, sosyalizmi inşa ederken güçlüklerle karşılaşan ve hayal sukutuna uğrayarak milletlerarası ihtilâl hareketine en büyük etkinin ekonomik başarılarla yapılabileceğini görmeyen insanların davranışı mı?... Onlar ihtilâli daha önce ve kendilerine kısa görünen başka yollarla başarmak istiyorlar. Fakat muzaffer ihtilâlin başarılarını sağlam temellere yerleştirmesi ve sosyalizmin kapitalizme üstünlüğünü ispat edebilmesi yalnız ve yalnız halkın çalışmasıyla mümkündür.»

15 Temmuz tarihli *Izvestiya* (104) Sovyet cevabında kapalı olarak dokunulan «ırkçılık» ithamını özellikle ele aldı. Bu konudaki başmakale Çinlileri «Avrupalılar her zaman Avrupalı, beyazlar her zaman beyaz kalacaklardır» düşüncelerinden ötürü ırkçı görüşlere sahip olmakla itham etmekte ve Avrupalıların sırf derilerinin renginden ötürü ihtilâlcî olamayacaklarını ileri sürmenin anlamsızlığına işaret etmektedir. Aynı yazı Asya ve Afrikalılara renklerinden ötürü bir «seçilmişlik» duygusu verilirse «Asya-Afrika Birliği» fikrinin kendi başına büyüyeceğini ve böylece milletlerarası sömürge aleyhdarı hareketin zayıflayacağını belirtiyor.

S o n u ç :

Sovyet-Çin anlaşmazlığı gerçek ve derin görülmele birlikte mutlaka devamlı olacağı söylenemez. Bu konu hakkında basit hükümler vermeden önce herhalde eldeki delilleri dikkatli ve ciddi olarak incelemek gerektir. Sovyet-Çin anlaşmazlığı ne gereğinden

fazla büyütülmeli, ne de küçümsenmelidir. Bu anlaşmazlığı tarafsız bir perspektif içinde inceliyebilmek için herhalde önce şu soru sorulmalıdır: Sovyet-Çin anlaşmazlığının sınırları nerede biter? Her ikisi de sınıf çatışmasına, sömürgeci baskıya, kapitalist dünyadaki krizlere, ulusal kurtuluş hareketlerinden faydalanmaya, «haklı» ve «haksız» savaflara ve komünizmin bütün dünyada ergeç başarılı olacağına inanıyor. Sovyetler Birliği ve Çin 1927 Moskova Bildirisinde sıralanan sekiz genel kuralın dışına çıkamazlar. «Şu ya da bu şekilde bir proleterya ihtilâli» olacak, «onu şu ya da bu şekilde bir proleterya diktatörlüğü takip edecek»; işçi sınıfı köylünün çoğunluğuyla bir ittifak yapacak; kapitalist mülkiyet ortadan kalkacak; plânlı ekonomi uygulanacak; ideoloji ve kültür alanında devrim yapılacak ve işçi sınıfına bağlı büyük bir aydın kütlesi yetiştirilecek; azınlıklara baskı kaldırılacak; iç başarılar iç ve dış düşmanlara karşı korunacak ve bütün ülkelerin işçi sınıfları kendi aralarında iş birliği yapacaktır. İkisi de az gelişmiş ülkelerin gelişmiş sömürgeci metropollerle eski sömürgeler çelişmesi ve yabancı sömürücülerin yararına çalışan komprador burjuvaziyle siyasal ve ekonomik egemenlik peşinde koşan ulusal burjuvazi çelişmesi üstüne oturduğuna inanıyorlar. Her ikisi de Amerikan sömürgeciliğini «komünist ihtilâllerin önünde en büyük engel» olarak görüyor. İlerlemiş kapitalist ülkelerde her ikisi de burjuvazi ve işçi sınıfı çelişmesi olduğunu kabul ediyorlar. Sonra şurasını da unutmamalıdır ki İngilizler Çin parklarının kapılarına «Köpekler ve Çinliler giremez!» diye levhalar astırırlarken Sovyetler ve Komintern Çin komünistlerine Joffe, Maring, Voitinski, Borodin ve Mif gibi temsilciler yolluyorlardı.

İdeoloji bir yana, Sovyetler ile Çin'i ekonomik, siyasal, askerî ve diğer bağlar da bağlıyor. İkisi de birbirlerine başka yerlerden zor temin edecekleri yardımlarda bulunuyorlar. Ruslar Çinlilere küçümsenmiyecek askerî yardım yaptıktan başka Çin'in endüstrileşmesine makina, ham madde, teknik yardım ve eğitimle yardım ettiler. Son on yıl içinde Sovyet-Çin ticareti mütevazî olmaktan çıkarak gelişmeğe yüz tuttu. (105) Sovyetler ile Çin 1950'de otuz yıllık bir Dostluk, İttifak ve Karşılıklı yardımlaşma Aandlaşması ile de birbirine bağlıdır. (106)

(105) Zagoria, *The Sino-Soviet Conflict*. op. cit., s. 10.

(106) «Treaty of Friendship, Alliance, and Mutual Assistance,» *The American Journal of International Law* C. 44, No. 3 (Temmuz 1950), s. 84; *New York Times*, 15 Şubat 1950 ve 13 Nisan 1950, Aandlaşmanın Moskova'da imzalanış tarihi 14 Şubat 1950, onaylama tarihi 13 Nisan 1950.

Hem Sovyetler, hem Çin büsbütün ayrılacak olurlarsa komünist olmayan Batı karşısında daha zayıf durumda olacaklarını biliyorlar. Sovyetler Çin desteğinden mahrum kalacakları gibi, Çin de nükleer bir savaşa katılmayan ve nükleer bir saldırıya karşı kendini koruyamayan ikinci derecede bir devlet olacaktır. Sonra, her iki tarafın birbirine adamakıllı cephe alması milletlerarası komünist hareketi ikiye bölecektir. Sovyet ya da Çin tarafına yönelen hizipler hareketin etkisini azaltacaktır. Çinlilerin yakın bir gelecekte komünist hareketin başına geçerek Sovyetlerin yerini almak istedikleri düşünülmemelidir. Peking daha çok bir eşitlik, hiç değilse az gelişmiş ülkelerdeki komünist hareketinin yönetimindeki eşitlik peşin de görünüyor. Peking Moskova'yı etkileyerek Sovyet dış politikasını daha sert bir yöne itmek amacıyla. Yu Çao-li adlı bir Çinli yazar Asya, Afrika ve Lâtin Amerika'nın az gelişmiş ülkelerinin «Batı sömürgeciliğinin kuyruğu olmaktan çıkıp sömürge aleyhdarı cephe haline geldiğine» inanıyor. (107) Fakat Sovyetlerle Çin'in yakında yeni müttefikler edineceği ve Amerikan askerlerinin Rus askerleri ile birlikte Sovyet-Çin sınırında nöbet bekliyecekleri iddiaları Batılılar hesabına çok iyimser tahminler olarak kabul edilmelidir. Amerika ile Rusya'nın bu yolda işbirliği yapacaklarına dair ortada hiç bir emare yoktur. Çin'in de Amerika ile Moskova'yı hedef alan bir ittifak yapması düşünülemez.

Sovyet-Çin münasebetlerine sadece anlaşmazlık açısından bakmak eksik olacağı gibi ikisi arasındaki anlaşmazlığı küçümsemek de anlamsızdır. Bir defa, bu türlü anlaşmazlıklar komünist hareketlerde rastlanan şeylerdendir. Kaldı ki Sovyetler ile Çin komünistleri arasındaki anlaşmazlık yeni sayılmaz. Çin komünistleri 1927'de, Stalin'in tavsiyesine uyarak, burjuva milliyetçileri ile işbirliği yapmışlar ve husrana uğramışlardı. Çin komünistleri zararlarını kendi tecrübeleriyle gördükleri bu işbirliğinin şimdi de dünya ölçüsünde tekrarlanmasını istemiyorlar. Kuomintang ile işbirliği denemesinin başarısızlığındanberi Çin komünistleri Sovyetlerin sadece müttefiki olmuşlardır, peyki değil. Çinlilere bakılırsa, Ruslar, bugün de, sömürge ve yarı sömürgelerde 1920 ve 1930'lardaki yanlışlarını tekrarlıyor ve Sovyet çıkarları için o bölgedeki komünist çıkarlarını ikinci plâna atıyorlar.

1961 sonundanberi gizlenmesi imkânsız hale gelen Sovyet-Çin gerginliği iki ülkenin aynı ekonomik kalkınma seviyesinde olmaları

(107) Halpern, *The China Quarterly*, op. cit., s. 20'den Yu Çao-li, «Barış Mücadelesi için En İyi Durum,» *Kızıl Bayrak*, No, 1 (1960).

ve dünya ihtilâli hakkında ayrı ayrı taktiklere inanmaları gibi unsurlardan da doğmaktadır. Rusya gelişmiş bir ekonomiye sahiptir. Çin ise endüstri devriminden geçmekte olan bir ülkeye özgü gerginlik ve sıkıntılarla karşı karşıyadır. Çin, çözümü iç sorunlarla karşılaştığından, Sovyet halkından gereği kadar yardım alamadığından ve Batı'nın siyasal ve ekonomik ablukası yüzünden daha saldırgan bir dış politikaya dayanarak iç sorunlarına çözüm yolları aramaktadır. (108)

İhtilâlcilerle ilgili olarak Moskova ile Peking arasında başlayan tartışma bir süre sonra milletlerarası komünist hareket içinde çekişmesine çevrildi. Arnavutluk yavaş yavaş Çin'e yaklaşıırken Sovyetler de Çin çevresinde yer alan Dış Moğolistan, Kuzey Kore ve Kuzey Vietnam'da etkilerini sağlamlaştırma yollarını arıyorlardı. Sovyetlerle Çin'in arası biraz düzelse bile her ikisinin de diğer komünist ülkeleri etkileme çabalarının eksilmiyeceği anlaşılıyor. Bu çabaların sonucu olarak bütün komünist partilerinde Sovyet ya da Çin taraftarı hizip teşekkül etmiştir. Çinlilerin önderliği altında yeni bir enternasyonalin kurulma ihtilâli de vardır. (109) Milletlerarası komünist hareketin içinde üçüncü bir partinin, örneğin Arnavutluk Komünist Partisinin Moskova ile Peking arasındaki ayrılığı zaman zaman kamçılması mümkündür.

Sovyetler Çin arasındaki bu çekişmeyi sadece basit bir güç çatışması olarak görmek yanlıştır. İkisinin arasında dünya ihtilâlinin gerçekleşmesi için uygulanacak taktiklerle ilgili olarak bir görüş ayrılığı var. Çin'in bugünkü önderleri daha militan ihtilâlcilerle taktik ve stratejiyi gerekli görüyorlar. İçte kalkınma güçlükleri ile, dışta da tanınmamakla karşı karşıya kalan Çin, Sovyetlerden daha militan olmaktan devam edecektir. Komünist dünyanın izliyebileceği yollar çeşitli oldukça bu bloku değişik yönlerde çekmek isteyenler çıkacaktır. Belgrad ve Varşova Sovyet tutumunu daha ılımlı bir yola iterken Peking ve Tirana Moskova'yı aksi yöne götürmeğe çalışıyorlar. Bu ülkelerin Sovyetleri ne yöne itecekleri gene o ülkelerin güvenlikleri ve ulusal çıkarları ile ilgilidir. Örneğin, Peking Formoza rejimini ergeç ortadan kaldırma amacındadır. Bunun için Çin'in Sovyetlerden daha fazla tehlikeleri göze almalarını beklemek

(108) Oton Ambroz, «The Sino-Soviet Dispute Through Yugoslav Eyes,» *The China Quarterly*. No. 10 (Nisan - Haziran 1962), s. 144 - 148.

(109) «The Split in the Socialist World,» *Monthly Review*. C. XV, No. 1 (Mayıs 1963), s. 18 - 19.

tabiidir. Çin nükleer güce sahip olmadıkça ve uluslar ailesine tam kabul edilmedikçe silâhsızlanma konusunda Sovyetlerden farklı davranacağı açıktır. Çevre ve öncelik farkı oldukça strateji farkı da olacaktır. Peking Hükümetinin güneyinde Çin komünist ihtilâlinin meşruluğunu kabul etmiyen bir Formoza vardır. Oradaki rejim komünistler için ciddi bir tehlike değilse de Sovyetler Birliği'nin çevresinde buna benzer bir paralellik görülmediği gibi, Peking için bir rahatsızlık ve güvensizlik kaynağı olduğu muhakkaktır.

İlerde Sinkiang'ın Sovyetlerle Çin arasında bir anlaşmazlık konusu olabilmesi de akla gelebilir. Sinkiang Orta Asya'da Rusya ile Çin'i bağlayan önemli bir toprak parçasıdır. Toprakları Çin'e dahil olmakla birlikte, halkı ulusal özellikler bakımından Sovyet Orta Asyasına yakındır. Fakat Sovyet-Sinkiang sınırı artık kesin sayılmalıdır. Çarlık zamanında Çin Türkistan'ından koparılan ve Çiang Kai-şek'in bir zamanlar talep ettiği toprakları Çin'in isteyeceğine dair ortada bir kanaat yoktur. 1933 - 1942 yılları arasında Sovyetler Sinkiang'ı Şeng Şih-ts'ai vasıtasıyla bir peyk gibi yönetmişlerdi. (110) Eyaletin kuzey-batı bölümünde çıkan isyanı da 1944 - 1949 yılları arasında Sovyetler desteklemişti. Sinkiang'ın bundan sonraki yönetimi Çin'e aittir. 1933'den 1949'a kadar geçen zaman uzunca bir süre sayılmalıdır. Bu yıllar içinde Sinkiang'da Sovyet etkisi vardı. (111) Bu süre zarfında Sinkiang'luların Sovyet modelini öğrenmiş ve onu benimsemiş olmaları mümkündür. En önemlisi, Sinkiang'luların Sovyet etkisi altında kaldıkları yıllarda Sovyet «milliyetler teorisi»ne ısınmış olmaları ve Rusların Orta Asya cumhuriyetlerine tanıdıkları bazı hakları cazip bulmaları da akla gelebilir. Sovyet Orta Asyasındaki ilerlemeleri Sinkiang'ın çekici bulması mümkündür. Fakat bütün bunlar Sinkiang'ı Sovyetlerle Çin arasında bir anlaşmazlık konusu haline getirmesi için yeterli değildir.

Bundan başka, Çin milletlerarası münasebetlerinde biraz da yalnız kalmış bir devlettir. Peking hükümetini tanıyan devletler bir avuçtur. Birleşmiş Milletler dahil, milletlerarası teşekküllerin dışında kalmıştır. Sovyetlerin ise her tarafta temsilcilikleri ve yayılmış çıkarları vardır. Çin temsilcisi bulunmayan az gelişmiş ülkelerde iç çatışmaları kolayca desteklerken Rusya aynı şekilde davranmamak zorundadır.

(110) Aitchen K. Wu, *China and the Soviet Union*. London, Methuen, 1950, s. 248-262.

(111) Allen S. Whiting, «Sinkiang and Sino-Soviet Relations,» *The China Quarterly*, No. 3 (Temmuz - Eylül 1960), s. 32 - 42.

Sovyet-Çin gerginliğine her ikisinin az gelişmiş ülkelere karşı takındıkları tavır da sebep olmuştur. Çin'in az gelişmiş ülkelerin «milliyetçi» hükümetlerine olumlu davranmalarına rağmen bu hükümetlerin Çin'in dış politikasını her zaman desteklememeleri Peking'in Nehru, Kasım ve Nasır gibilerine daha saldırgan bir tavır takınmasına sebep oluyordu. Çin bu burjuva milliyetçi hükümetlerin yerini daha sol eğilimli hükümetlerin almasını istiyordu. Ruslar ise, şimdilik, bir kısmı tarafsız dış politika güden, hâttâ zaman zaman Sovyetleri destekliyen burjuva milliyetçiliği hükümetlerden memnun görünüyorlar. Moskova'nın bu ülkelerdeki yönetici sınıfları değiştirme isteğinin Peking kadar fazla olmadığı anlaşılıyor. Sovyetlerin elinde az gelişmiş ülkelerin burjuva hükümetlerini Moskova yararına hareket etmeğe sürükleyecek kaynaklar var. Sovyetler her zaman az gelişmiş ülkelerin ihtiyaç duyduğu ticaret, teknisyen ve makinalarla, bu ülkeleri etkilemeğe çalışabilirler. Çin'in elinde bu yolda kullanabileceği kaynaklar yoktur. Az gelişmiş ülkelerin burjuva milliyetçi hükümetleri Çin'in tercihlerine uymayan şekilde hareket ettikleri zaman Peking'in yapacağı şey içte ihtilâlcî hareketleri destekleme tehdidi olabilir. Yalnız, bu tehdit Çin ihtilâlcî hareketleri destekliyebildikçe bir anlam taşıyacaktır. Sovyetlerin Çin'in bu davranışını desteklemesi de o ihtilâlcî hareketini zamanlı mı, yoksa zamansız mı kabul etmiş olmasına bağlıdır. Tabii, Moskova flört edebileceği bir burjuva hükümete Çin'in saldırmasını hoş karşılamıyacaktır. Sovyetler de Çin'de burjuva hükümetlerin hâkim oldukları az gelişmiş ülkelerde ihtilâlcî hareketlere yardımcı görev sayıyorlar. Her ikisi de bu hareketlerle komünist ihtilâlin habercisi gözü ile bakıyorlar. Sovyetler ihtilâlcî gelişmelere Batı'nın müdahalesini engellemeğe niyetli olduğunu belli ediyorsa da fazla tehlikeye girmekten de kaçınıyorlar. Çinliler Rusları nükleer savaş tehlikesini gereğinden fazla önemsemekle, Ruslar da Çinlileri bu tehlikeyi çok küçümsemekle suçluyorlar. Sovyetler Berlin'de ve Laos'da göze aldıkları tehlikeleri mümkün merteye büyütmemeye çalışırken Çinliler de komünizmin Batı ile bölgesel savaşları göze almasını istiyorlar. Tabii, Rusya'nın kendine rakip bir rejimi ortadan kaldırma dâvası olsaydı Çin gibi davranması muhtemeldi. Çin'in gerçek bir nükleer savaşı uzak görmesi ya da böyle bir savaşta bir çok ülkeler ortadan kalkarken Çin'in 300 milyon nüfusla ayakta kalacağını hesaplaması da mümkündür. Kruşçov ve Mao hayatta kaldıkça Sovyet-Çin anlaşmazlığında birdenbire bir düzelmeye olacağına benzemiyor. Moskova Mao Tse-tung'un Çin'deki durumunun sağlam olduğunu biliyor. Mao Tse-tung da Kruş-

çov hakkında aynı düşünceyi paylaştığına ihtimal verilebilir. Her iki rejim de birbirini kabul etmek zorundadır. Mao Tse-tung'un yerine geçmesi muhtemel olan Liu Şao-Çi'nin Mao'dan farklı bir tutumu olacağına benzemiyor. (112) Kruşçov ya da Mao'nun ölümü kadar Çin'e yüklü bir Sovyet yardımı ya da gerçek ya da muhayyel bir Batı tehlikesinin duyulması Sovyetlerle Çin'i birbirine yaklaştırabilir. Çin'de ekonomik sorunlar çözülmedikçe Pekin'in Moskova ile eşit koşullar altında bir yarışmaya girmesi imkânsız gibidir. (113) Çin'de tarım üretimi istenilen seviyeye ulaşmamıştır. Komünlerin başarısı hakkında şüpheler vardır. Yeni ekme metodları üretimin artmasında çok faydalı olmamıştır. Halâ kimyevî gübre, hayvan, traktör, benzin ve teknisyene ihtiyaç vardır. Fakat Çin'in ekonomik durumu Sovyet-Çin münasebetlerini tayin etmeyecek, sadece etkili olacaktır. Yoksa Çin Arnavutluk'u savunmak için bu kadar ileri gitmezdi. Çin'de önümüzdeki yıllarda kötü mahsul alınırsa bunun iki ülkenin münasebetlerini nasıl etkileyeceği ilerde belli olacaktır, çünkü Sovyetlerin de tarım sektöründe bazı güçlükleri vardır. Sovyetlerin Çin'e ekonomik yardımlarını bütünüyle kesmeleri Çin'i daha uzlaşmaz bir köşeye itebilir. Çin ile Yugoslavya bir çok bakımlardan karşılaştırılmazsa da Sovyetlerin 1948'deki hatalarını tekrarlamak istememeleri gerektir. Ekonomik yardım kesilmediği takdirde Sovyetler için bir pazarlık konusu olabilir.

Bir yakınlaşma olmadığı takdirde ortaya ihtilâlcî bir hareket olan milletlerarası komünizmin bir kaç merkezi olup olmayacağı sorunu çıkıyor. Komünist ideolojinin tefsiri ve strateji ve taktiklerin uygulanması geleneksel olarak bir merkezden yapılıyordu. Bugünkü çatışma komünist âlemin çok merkezli duruma gelişinin bir başlangıcı olabileceği gibi Bolşevik-Menşevik mücadelesi ile paralel kurularak başka bir sonuca da varılabilir. Ekim ihtilâlinden önce Rus Sosyal Demokrat Partisi doktrin ve taktik bakımından Bolşevik ve Menşevik diye iki ayrı kanada ayrılmıştı. Bu ikisi birbirini

(112) Liu Fu-lan, «Lin Shao-ch'i: Mao's Heir Apparent,» *Christian Science Monitor*, 13 Ekim 1961.

(113) İç sorunların beklenen derecede başarıyla çözümlenmemesinden ötürü Çinli önderlerin değişmesini isteyen Savunma Bakanı Mareşal Peng Teh-huai ve Kara Kuvvetleri Genel Kurmay Başkanı General Huang K'o-ç'eng görevlerinden alındılar. Mareşal P'eng'in 25 Mayıs 1961'de Tirana'da Kruşçov'a Çin'deki başarısızlıkları anlatan bir mektup verdiği ve bu mektubun da Sovyet-Çin münasebetlerini bozduğu söyleniyor. David A. Charles, «The Dismissal of Marshal P'eng Teh-huai,» *The China Quarterly*, No. 8 (Ekim - Aralık 1961), s. 63 - 76.

«ihamet» ve «fırsatçılık»la suçluyorlardı. Bolşevikler Menşevikleri reformcu olmakla itham ediyorlardı. Birleşime ümidi ile yapılan toplantılar farkları daha çok ortaya koymağa yarıyordu. 1914 Brüksel Kongresinde birleşme için beş karar alınmıştı. Bunlardan biri azınlıkta kalan tarafın çoğunluğun kararlarını kabul etmesiydi. Lenin bu karara hiç bir zaman boyun eğmedi. Bu ısrarı komünist âlemde çok merkez yaratmak şöyle dursun, bütün hareketi gene bir merkez, yani kendi etrafında topladı. Lenin'in 1905'den 1917'e kadar ki tutumu ile Çin'in 1956'dan bugüne kadarki davranışları arasında bir paralellik kurmak mümkündür. Her ikisi de ihtilâli yalnız kendilerinin başarıya ulaştırabileceklerine inanmış görünüyorlardı. Her ikisi de yanlış yolda olduğuna inandıkları çoğunluğa katılmaktansa bölünme tehlikesini göze aldılar.

Sovyetler Birliği ile Çin'in farklı olan tarafları belki ulusal çıkarları yerine **ihtilâlcî** çıkarlarıydı. Dünya ihtilâli amacı bir ulusun güvenliği gibi geleneksel amaçlarının çok «ötesinde» dir. Rusya da, Çin de dünyanın ihtilâlcî bir gelişin içinde bulunduğuna ve ergeç komünist olacağına inanıyorlar. Fakat bu gelişmeyi hızlandırma konusunda ikisi arasında öncelik ve zaman farkı var. Çinliler Asya ve Afrika'nın az gelişmiş ülkelerinde ihtilâlcî ateşleri rüzgârlamak istiyorlar. Ruslar ise, az gelişmiş ülkelere önem vermekle birlikte gelişmiş kapitalist ülkeleri de hedef alıyorlar.